

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ

Кафедра соціальної роботи, управління і педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА ПЕРШИМ РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ (БАКАЛАВР)
НА ТЕМУ:

**ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СУЧАСНА ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ
ПІДТРИМКИ ТА ДОПОМОГИ**

Виконала: студентка IV курсу, групи 461

галузь знань:

23 Соціальна робота

спеціальності:

231 Соціальна робота

Грабовська Дарія Сергіївна

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Чубук Р. В.

Рецензент:

к. н. з державного управління, доцент

Штирбов Олександр Миколайович

м. Миколаїв – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ	8
1.1. Особливості становлення волонтерського руху в Україні	8
1.2. Формування нормативно-правового забезпечення волонтерського руху від початку незалежності України	24
1.3. Волонтерство як соціальний феномен.....	32
Висновки до першого розділу	39
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	40
2.1. Діяльність волонтерських організацій в Україні під час російсько-української війни	40
2.2. Роль та значення українського волонтерського руху у російсько-українській війні	48
2.3. Ризики діяльності волонтерського руху під час війни в Україні	53
Висновки до другого розділу	58
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ТА ДОПОМОГИ	59
3.1. Волонтерство в системі соціальної роботи	59
3.2. Волонтерство як провідне явище в процесі забезпечення соціальної безпеки України	65
3.3. Рекомендації щодо профілактики емоційного вигорання у волонтерів	70
Висновки до третього розділу	74
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	81
ДОДАТКИ	88

ВСТУП

Актуальність теми роботи полягає у тому, що розвиток волонтерства як сучасної форми соціальної підтримки і допомоги має суттєве значення, оскільки волонтерська діяльність відіграє ключову роль у підтримці соціальної стійкості та розвитку суспільства. Волонтерство набуває особливої актуальності в умовах сучасного світу, де постійно виникають соціальні, економічні, політичні та екологічні виклики та ризики, а саме: війни, природні катастрофи, економічні кризи та пандемії що підвищують потребу в добровільній допомозі та підтримці з боку громадян.

Після 24 лютого 2022 року, коли почалася повномасштабна війна росії проти України, відбулося значне піднесення національної свідомості українського народу, активізація потужних соціально-суспільних рухів щодо захисту суверенітету України. Одним із таких потужних проявів консолідації та діяльності активної громадськості, якій дивується весь світ, став волонтерський рух в Україні. За період повномасштабної війни в Україні було створено десятки благодійних фондів та організацій, гуманітарних хабів, фандрейзингових платформ та сотні невеликих локальних волонтерських об'єднань тощо.

Дослідження волонтерства як форми соціальної допомоги дозволяє краще зрозуміти його вплив на індивідуальному та суспільному рівнях, а також розробити стратегії для підтримки та розвитку ефективних волонтерських програм, що могли б відповідати конкретним потребам суспільства. Волонтерство в часи війни набуває особливого значення та складності. В таких умовах волонтери зазвичай виконують критично важливі ролі, що забезпечують підтримку як військовим, так і цивільним населенням. Волонтерські ініціативи в цей період можуть містити широкий спектр діяльності, від надання гуманітарної допомоги до психологічної підтримки.

Актуальність дослідження теми волонтерства в Україні посилена його значущістю в умовах сучасних викликів, пов'язаних з повномасштабною

війною. Волонтерство є важливим інструментом підтримки та розвитку суспільства, що сприяє зміцненню соціальної згуртованості, підвищенню рівня громадянської активності та покращенню якості життя. Наукові дослідження в цій галузі допомагають краще зрозуміти механізми та ефекти волонтерської діяльності, сприяючи її подальшому розвитку та удосконаленню.

Крім того, волонтерство як соціальний феномен потребує не лише самовіддачі, а й фахової підготовки, здатності швидко адаптуватися до складних обставин і вміння працювати в умовах високого ризику. Соціальну значущість такої діяльності важко оцінити, оскільки вона відіграє ключову роль у збереженні життя та здоров'я людей, а також в подальшій відбудові, адаптації та відновленні суспільства після завершення конфліктів.

Відтак, волонтерство є важливим інструментом соціальної підтримки та допомоги. Воно сприяє зміцненню громадянського суспільства, розвитку соціальної відповідальності та активної громадянської позиції. Підтримка волонтерських ініціатив з боку держави, бізнесу та громадських організацій є необхідною для їх успішного розвитку та реалізації. Волонтерство – це не лише про допомогу іншим, але й про саморозвиток, моральне задоволення та особистий внесок у покращення світу.

Виходячи із вищезазначеного, а саме з актуальності проблеми, її соціальної значущості, недостатньої відображеності в теорії та практиці соціальної роботи, все це зумовило вибір теми нашого дослідження: **«Волонтерство як сучасна форма соціальної підтримки та допомоги».**

Об'єктом роботи є процес соціальної підтримки і допомоги в соціальній роботі.

Предметом роботи є інститут волонтерства як сучасна форма соціальної підтримки та допомоги.

Мета роботи полягає у розкритті важливих аспектів та особливості функціонування волонтерського руху в Україні як сучасної форми соціальної підтримки та допомоги в контексті соціальної роботи.

Завдання роботи:

1. З'ясувати стан наукової розробки проблематики теми;
2. Розкрити особливості функціонування волонтерського руху під час російсько-української війни;
3. Визначити основні ризики для діяльності волонтерського руху під час війни в Україні;
4. Дослідити волонтерство як провідне явище в процесі забезпечення соціальної безпеки України;
5. Надати рекомендації щодо профілактики емоційного вигорання у волонтерів.

Для досягнення мети та виконання завдань роботи застосовано комплекс **методів**, а саме метод аналізу наукової літератури, що дозволив вивчити наукові роботи, публікації та дослідження, пов'язані із особливостями становлення волонтерського руху в Україні. Емпіричні методи: проведення опитувань, інтерв'ю та аналіз анкет для збору емпіричних даних про досвід та емоційний стан волонтерів. В ході аналізу формування нормативно-правового забезпечення волонтерського руху від початку незалежності України використано системно-аналітичний (вивчення законодавчих актів та інших нормативних документів), синтез; порівняння та узагальнення даних; емпіричні – діагностичні методи (метод анкетування, бесіди й інтерв'ювання) для виявлення ризиків діяльності волонтерського руху під час війни в Україні; статистичні – для опрацювання отриманих даних. Застосування цих методів дозволило глибше розібратися у проблемі волонтерства як сучасної форми соціальної підтримки та допомоги.

Наукова новизна полягає в тому, що на основі вивчених попередніх праць вчених та власних досліджень, а також на основі нормативно-правових документів зроблено узагальнення, сформульовано висновки, надано практичні рекомендації.

Зокрема, у нашому дослідженні розкрито низку важливих аспектів діяльності волонтерського руху в Україні за період від здобуття незалежності

до 2022 року включно, а саме: висвітлено проблематику періодизації становлення волонтерського руху в Україні; розкрито значення волонтерського руху у російсько-українській війні.

Уточнено: історичні аспекти виникнення волонтерського руху за часів незалежності України; напрямки діяльності волонтерів протягом періоду інституціоналізації волонтерського руху в Україні; специфіку становлення інституту волонтерства в Україні; роль волонтерського руху у російсько-українській війні; ризики діяльності волонтерів під час війни.

Подальший розвиток отримали такі питання: діяльність українських волонтерських організацій за кордоном.

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що набули подальшого розвитку наукові уявлення про сутність волонтерства як сучасної форми соціальної підтримки та допомоги; здійснено аналіз формування нормативно-правового забезпечення волонтерського руху від початку незалежності України; визначено, що волонтерство як альтруїстична поведінка може бути інтегрована в теоретичні аспекти соціальної роботи, соціальної психології та соціології, допомагаючи краще розвивати мотиваційні механізми і фактори, що сприяють участі в безкорисливій діяльності.

Практична значущість результатів наукової роботи полягає: у тому, що на основі проведеної роботи автором укладено рекомендації щодо профілактики емоційного вигорання у волонтерів, що можуть бути використані волонтерськими організаціями задля підтримки і мотивації діяльності волонтерського руху; у можливості використання результатів роботи та її матеріалів під час здійснення досліджень в галузі соціальної роботи, соціальної педагогіки, викладанні спеціальних курсів з історії волонтерства, а також у процесі викладання відповідних дисциплін у вищій школі тощо.

Особистий внесок. Бакалаврська робота є самостійною науковою працею. Автором проведено теоретичний аналіз аспектів формування

волонтерського руху в Україні, досліджено особливості функціонування волонтерської діяльності під час російсько-української війни, проаналізовано розвиток волонтерської діяльності як форми соціальної підтримки та допомоги.

Структура бакалаврської роботи складається зі вступу (в якому охарактеризовано актуальність роботи її мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження), трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і літератури (із 63 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи складає 89 сторінок із них 80 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ

1.1. Особливості становлення волонтерського руху в Україні

Становлення волонтерського руху в Україні можна розглядати через декілька ключових етапів, кожен з яких відзначається важливими подіями та змінами у суспільстві.

Початковий період (до 1991 року): До здобуття незалежності в 1991 році, волонтерський рух в Україні був мало розвинений і обмежувався переважно комсомольськими та піонерськими організаціями, де акцент робився на комуністичні ідеали. Негромадянська активність була переважно ініційована державою.

Перехідний період (1991-2013 роки): Після здобуття незалежності розпочалася активізація громадського сектору. Період характеризується зростанням недержавних організацій, які займалися соціальними питаннями, екологією, освітою та здоров'ям. Це також час, коли Україна почала отримувати міжнародну підтримку і досвід від західних партнерів.

Революція Гідності (2013-2014 роки): Майдан став вирішальним моментом у розвитку волонтерського руху. Суспільство масово згуртувалося для підтримки протестувальників: люди волонтерили, надаючи медичну допомогу, їжу, одяг, а також інформаційну підтримку. Цей період підкреслив здатність українців до самоорганізації і волонтерства заради спільної мети.

Війна на сході України (з 2014 року): Початок військових дій на сході України значно активізував волонтерський рух. Волонтери почали займатися не тільки гуманітарною допомогою, але й логістикою, медичною підтримкою, забезпеченням військових. Сформувалася велика мережа волонтерських ініціатив по всій країні.

Сучасний період (з 2022 року): Після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році, волонтерський рух перейшов на новий рівень мобілізації. Широкий спектр діяльності охоплює не тільки військові потреби, але й допомогу біженцям, відновлення інфраструктури, психологічну та соціальну підтримку.

Якщо розглядати цей феномен глобальніше, то варто зазначити, що 1859 рік вважається роком виникнення волонтерського руху в світі, коли французький письменник-журналіст Анрі Дюнан, вражений кривавими картинами війни, запропонував ідею створення Червоного Хреста, як організації, що працювала б на добровільних засадах і надавала першу медичну допомогу пораненим бійцям. Проте, першою формою благодійництва вважається подання милостині бідняку і писемні згадки про це зустрічаються ще в творах Гомера. Пізніше благодійництво стає релігійною нормою¹.

Офіційною датою заснування міжнародного волонтерського руху прийнято вважати 1920 р. Саме в цей час одразу після Першої світової війни у Франції було реалізовано перший волонтерський проект за участю групи добровольців з Англії, Німеччини, Швеції, Австрії. А в Україні волонтерство з'явилося на початку 90-х минулого століття, а офіційно його визнано Постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року².

Проте, перед тим як визначити особливості становлення волонтерського руху в Україні варто визначити основні категорії дослідження «волонтерство», «волонтерська діяльність», «волонтерський рух», «волонтерська організація». Визначення цих понять формує розуміння інституціоналізації волонтерського руху в Україні, оскільки це питання

¹ Ванюшина О. Волонтерський рух в Україні: еволюція, сучасний стан та статус // *Вісник Національного університету оборони України*. 2015. 1 (44). С.275

² Лопатченко І. Аспекти публічного управління розвитком волонтерського руху в Україні // *Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія «Державне управління»)*. 2022. № 1 (16). С.153.

залишається дискусійним на сьогодні. Найперше варто з'ясувати яка діяльність вважається волонтерством.

У словнику «Соціологія» за редакцією С. Купрієнка волонтерство визначається як «добровільне виконання обов'язків по наданню безоплатної соціальної допомоги, послуг, добровільного патронажу над інвалідами, хворими і старезними, а також соціальними групами населення, що опинилися в складних життєвих умовах»³.

П. Горінов та Р. Драпушко у своїй монографії «Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження», ототожнюють поняття «волонтерська діяльність» та «волонтерство» і зазначають, що це поняття почало використовуватися в українській науковій літературі, починаючи з 90-х років ХХ століття. Також автори приходять до висновків, що перегляд соціологічних, філософських і тлумачних словників, виданих до цього періоду, свідчить про відсутність поняття «волонтерська діяльність» у цих виданнях⁴.

Н. Грищенко зазначає, що волонтерство – це той внесок, який робиться фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної платні, без просування по службі, для добробуту і процвітання спільнот та суспільства в цілому⁵.

Н. Говоруха визначає волонтерство як гуманну діяльність, у ході якої людина або група виконує означену роботу – надає допомогу, волонтерські послуги, не для своєї фінансової вигоди⁶.

І. Лопатченко розмірковуючи про особливості публічного управління волонтерським рухом в Україні, зазначає, що «волонтерство – це фундамент

³ Купрієнко С. А. Словник соціології (літери А–Я) [Електронний ресурс]. URL : <http://kuprienko.info/kupriyenko-s-aslovnik-sotsiologiyi-literi-a-ya/7/>.

⁴ Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. С.9

⁵ Грищенко Н. Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства // Вісник НГУУ «КІП». Політологія. Соціологія. Право. 2018. Вип. 2(38). С.78.

⁶ Говоруха Н. Волонтерство як платформа соціальних перетворень // Педагогічний процес: теорія і практика. 2019. Вип. 3-4. С. 24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pptp_2019_3-4_5

громадянського суспільства. Без участі волонтерів важко уявити громадські організації й благодійність загалом, без них унеможлиблюється якісний суспільний контроль за діями влади та бізнесу. Без волонтерів бракує енергії для будівництва суспільства, не вистачає сил і часу на людей, які потребують допомоги, не достатньо творчого потенціалу для розв'язання соціальних проблем»⁷.

Д. Горелов і О. Корнієвський звертають увагу, що у суспільній свідомості термін «волонтерство» оформлюється та починає сприйматися як різновид суспільно-корисної діяльності, найчастіше безоплатної та соціально значимої, що надається фізичними особами – добровольцями з особистої ініціативи або ж від недержавної некомерційної організації-об'єднання⁸.

Отже, ми можемо визначити волонтерство як добровільну індивідуальну чи колективну діяльність, що спрямована на виконання певних функцій допомоги без отримання власного прибутку.

У свою чергу, поняття «волонтерська діяльність» дослідники розуміють як окремий вид соціальної активності, ознаками якого є відсутність винагороди (фінансове відшкодування повинне бути менше вартості виконаної роботи), добровільність, користь від діяльності (групі або особам, що одержують винагороду, або суспільству в цілому, навколишньому середовищу). Волонтерство може бути організованим або неорганізованим, здійснюватися індивідуально або в групі, громадських або приватних організаціях⁹.

⁷ Лопатченко І. Аспекти публічного управління розвитком волонтерського руху в Україні // *Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія «Державне управління»)*. 2022. № 1 (16). С.157.

⁸ Горелов Д., Корнієвський О. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практиканти. доп. – К.: НІСД, 2015. – С. 4.

⁹ Баковецька О. Волонтерський рух в Україні на сучасному етапі розвитку // *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2020. Чис. 23. С. 49.

Закон України «Про волонтерську діяльність» визначає зазначене поняття як «добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги»¹⁰.

В цілому, вважаємо, що у цьому дослідженні поняття «волонтерство» та «волонтерська діяльність» можуть використовуватися як синоніми.

Розглядаючи особливості становлення волонтерського руху в Україні, варто визначити два важливих поняття – «волонтерський рух» та «волонтерська організація» – оскільки у цьому дослідженні ключовими аспектами історичного розвитку волонтерства є виникнення волонтерських рухів та організацій.

А. Жорняк та С. Подпльота визначають волонтерський рух як засіб збереження та зміцнення загальнолюдських цінностей, реалізації прав та обов'язків, інструментом згуртованості та формування соціальної відповідальності громадян своїх країн¹¹.

Зокрема, О. Пасловська характеризує волонтерський рух як рух по наданню безкорисливої допомоги тим, хто її потребує; волонтерські дії як на місцевому, так і на державному рівнях, і разом з цим як двосторонні та міжнародні програми¹².

Відтак, волонтерський рух – це добровільна діяльність певної групи людей, які за власною волею взяли на себе виконання різних соціальних, гуманітарних чи благодійних завдань без отримання матеріальної винагороди, працюючи на користь громади, допомагаючи тим, хто потребує допомоги або підтримки.

Перед тим як визначити історичні особливості становлення волонтерського руху в Україні, варто зазначити, що серед істориків не існує

¹⁰ Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>

¹¹ Жорняк А., Подпльота С. Сутність та особливості функціонування системи Волонтерського руху у Німеччині // *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. Спецвипуск. С. 52. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2022/spec/8.pdf>

¹² Паславська О. Становлення та розвиток волонтерського руху в Україні (історико-правове дослідження) // *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 4 (8). С. 22.

єдиного підходу щодо дати або періоду виникнення волонтерського руху в Україні. Так, деякі дослідники зазначають, що для розвитку волонтерського руху необхідний ряд умов:

- існування групи осіб із спільними переконаннями, які виступають ініціаторами та координаторами волонтерських ініціатив;
- урахування особливостей мотиваційної структури добровольців, пов'язаних із участю у волонтерській діяльності;
- створення сприятливого морального середовища та підвищення престижу, формування «моди» на волонтерський рух;
- використання значущої для добровольців діяльності як основи волонтерства;
- використання волонтерства як засобу підвищення соціального статусу особи¹³.

На думку О. Баковецької, в історії України волонтерський рух має глибоке коріння. З давніх часів відоме таке явище, як братчина, складчина, меценатська, добродійна та благодійна діяльність. У ній брали участь окремі особи, релігійні та світські організації, що опікувалися освітою, притулками, лікарнями, їдальнями для малозабезпечених прошарків населення. Волонтерство є продовженням благодійної діяльності, окремою формою благодійності, що почала розвиватися з ХІХ століття. Її особливість полягає в наданні добровільних, безоплатних послуг нужденним, виконання робіт на їх користь¹⁴.

В. Глагольєва вважає, що «коріння українського волонтерства сягає ще ХІХ століття. Саме тоді почали створюватися перші громадські організації, які допомагали добровільно у лікарнях, організовували та працювали у безкоштовних їдальнях для малозабезпечених верств населення. Волонтери також навчали грамоті та підтримували будинки для людей-безхатченків. З

¹³ Баковецька О. Волонтерський рух в Україні на сучасному етапі розвитку // *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2020. Чис. 23. С. 51.

¹⁴ Там само, С. 37.

початком радянської влади волонтерський рух майже повністю зупинився та почав відроджуватися лише у 80-х роках минулого століття»¹⁵.

О. Липитчук зазначає, що в волонтерські традиції сучасної України походять ще від Київської Русі. Авторка звертає увагу, що в Україні існують давні традиції допомоги військовим, взаємодопомоги, піклування про ближніх та інших форм діяльності, яку нині називають волонтерською. Ще в часи Київської Русі військо ділилося на «збройні сили», «добровольчі батальйони», «територіальну оборону», а волонтерська діяльність була зосереджена за наступними напрямками:

- першою і основною частиною збройної організації була князівська дружина – професійне військо, яке утримував коштом державної скарбниці князь;

- другу «добровольчу» частину війська становили полки і раті бояр-землевласників, які цю частину війська і підтримували;

- третю частину війська – «територіальну оборону» (міські полки) комплектувало населення, при цьому двоє жителів споряджали третього, який вирушав у похід або захищав місто;

- ще однією з найпоширеніших традицій благодійної діяльності був збір коштів на будівництво та ремонт церков¹⁶.

Виходячи із вищезазначеного, можемо зробити висновок, що зародження волонтерської діяльності на території сучасної України може сягати своїм корінням ще часів Київської Русі і було зосереджено в основному у військовій сфері та фінансовій підтримці церков. Проте, ми не можемо визначити цей період як зародження волонтерського руху за відсутності його інституціоналізації.

¹⁵ Глагольєва В. Етапи розвитку волонтерського руху в Україні та їх вплив на громаду // *Радіоелектроніка та молодь у XXI столітті : матеріали 25-го Міжнар. молодіжн. форуму, 20-22 квітня 2021 р.* Харків : ХНУРЕ, 2021. Т. 11. С. 34.

¹⁶ Липитчук О. Тенденції розвитку волонтерського руху в Україні // *Scientific Collection «InterConf»*. 2022. (118), 180–188. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/1030>

О. Головка зазначає, що волонтерство в Україні в його класичному вигляді безоплатної добровільної праці сягає корінням у середину XIX ст., а як соціальний інститут і складова громадянського суспільства воно виникло після здобуття незалежності в 1991 р.¹⁷.

П. Горінов та Р. Драпушко у своєму дослідженні щодо особливостей розвитку волонтерської діяльності в Україні зазначають, що «в Україні на початку XX ст. «піонерами» волонтерського руху стали члени Червоного Хреста. У 1914 році лише в Києві функціонувало понад 100 шпиталів цієї організації. Силами Червоного Хреста було створено антитуберкульозні диспансери, станції боротьби з малярією, будинки для безпритульних. На західноукраїнських землях волонтери навчали грамоті, створювали підрозділи Товариства тверезості»¹⁸.

Цікавою є ситуація з дослідженнями волонтерського руху за радянський період. Так, О. Ванюшина вважає, що в радянський період, коли поняття волонтер (у вжитку було слово доброволець, що є змістовним синонімом поняття «волонтер») мало ідейно-патріотичне забарвлення. Добровольцем називалася людина, що виявляла бажання служити не інтересам якихось конкретних громадян (наприклад, доглядати за хворими, допомагати сиротам та немічним), а комуністичній партії, соціалістичній державі¹⁹. У свою чергу, П. Горінов та Р. Драпушко у своїй монографії «Волонтерська діяльність України: соціально-правове дослідження» зазначають, що із встановленням радянської влади цей рух фактично згортається та починає відновлюватись лише з кінця 80-х років XX століття. Створення першої української волонтерської організації датується 1987 роком, коли в Одесі відкрився «Молодіжний телефон довіри». У 1989 році

¹⁷ Головка О. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект // *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 10.

¹⁸ Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. С. 35.

¹⁹ Ванюшина О. Волонтерський рух в Україні: еволюція, сучасний стан та статус // *Вісник Національного університету оборони України*. 2015. 1 (44). С.277.

такі організації було створено в Києві та Полтаві. Вони працювали як медико-психологічні служби та мали на меті психологічно допомогти людині в кризовій ситуації. Далі, з метою розширення діяльності за сприяння Міністерства юстиції України у квітні 1998 року було створено Всеукраїнську асоціацію телефонних консультантів.²⁰ Ми погоджуємося із авторами монографії, що за часів Радянського Союзу «добровольча діяльність» (якщо її ототожнювати із волонтерством) була частиною ідеології і походила не від індивіда, а від держави. Тому тут складно говорити про добровільний характер волонтерства у тоталітарному суспільстві. Саме тому у цьому дослідженні запропоновано розглядати становлення волонтерства саме від початку незалежності України.

О. Головка пропонує шість історичних етапів становлення волонтерського руху в Україні. Зокрема, перший етап починається із становленням незалежності у 1991 і сягає 2010 р. При чому волонтерство виступає в цей період як ознака становлення демократичного суспільства. Відбувається запозичення і адаптація до вітчизняних реалій європейських та світових традицій волонтерського руху. У цей період волонтерство в Україні не впливає на суспільний розвиток і державні процеси. Воно існує в доволі обмеженій соціальній площині: допомога хворим, нужденним, літнім людям, діяльність у межах релігійних спільнот, поодинокі екологічні акції, участь у декількох міжнародних волонтерських програмах²¹.

У період незалежності України, перші волонтери з'явилися у 1992 році. Це були представництва Корпусу миру США, які реалізовували дві основні програми: економічного розвитку та впровадження, а також навчання англійської мови. У 1997 році розпочав свою діяльність Всеукраїнський громадський центр «Волонтер». Напрямами його діяльності стали розробка

²⁰ Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. С. 35.

²¹ Головка О. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект // *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 11.

та проведення різноманітних тренінгів для підлітків і молоді з розвитку життєвих навичок; навчання фахівців по роботі з підлітками та молоддю у питаннях попередження негативних соціальних явищ; організація та проведення форумів, фестивалів, акцій для розвитку здібностей у молоді²².

В початковий період незалежності України, волонтерська діяльність була скерована переважно на гуманітарну та медичну допомогу. Значну кількість волонтерських організацій створили за підтримки протестантських церков. Наприклад, можна вказати на «Медичну клініку на колесах», яка продовжує свою діяльність й дотепер. Її заснували за сприянням Української лютеранської церкви у 1992 році. Головним напрямком роботи клініки є надання допомоги населенню, переважно в сільських районах, зокрема сиротам, важкохворим, людям із розумовими розладами, багатодітнім сім'ям і таке інше. В асортименті послуг, які надають, включають огляди лікаря, діагностику, аналізи, флюорографію, стоматологічні послуги і інше. З 1993 року також діють громади Армії спасіння, що ставлять своєю метою допомагати самотнім та важкохворим людям, які обмежені у рухах та прикуті до ліжка²³.

Сам процес інституціоналізації волонтерського руху став можливим під впливом зовнішніх чинників. Так, у травні 1998 р. Фонд Сороса (Нью-Йоркський Інститут Відкритого Суспільства) розпочав в Україні реалізацію регіональної програми «Ініціативи по роботі на добровільних засадах», метою якої стало відновлення руху волонтерів як запоруки громадянського суспільства та незворотності демократичних перетворень, збільшення частки добровільної праці громадян, спрямованої на розв'язання конкретних суспільних проблем²⁴.

²² Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. С. 35.

²³ Там само.

²⁴ Матійчик А. Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства. *Грані*. 2016. № 8. С.102.

Першою спробою інституційного оформлення волонтерства в Україні стало створення у 1997 році Центру «Волонтер» на базі Київського туристичного клубу та «Центру волонтеріату «Добра воля»» (1998 р.), завданням яких було залучення волонтерів і спрямування їх у громадські організації. Своєрідним каналом залучення молоді до реалізації державної молодіжної політики та громадської роботи стали Центри соціальних служб для молоді²⁵.

Зокрема в цей період не можна не згадати про таку організацію як «Карітас». «Карітас України» входить до однієї з найбільших міжнародних мереж благодійних організацій у світі та Європі. Слово «Caritas» означає водночас любов і милосердя, співчуття та благодійність. Роботу Карітасу України сфокусовано на 6 основних напрямках:

- допомога дітям, молоді та сім'ям, які перебувають у кризі;
- охорона здоров'я;
- допомога людям з особливими потребами;
- соціальні проблеми міграції;
- розбудова громад;
- допомога в надзвичайних ситуаціях²⁶.

Можемо констатувати, що перші десять років незалежності України стали основоположними для формування волонтерського руху. Проте сам процес інституціоналізації відбувся пізніше.

II етап у розвитку волонтерського руху відзначається періодом 2011-2012 рр., коли відбувалося проведення частини матчів Чемпіонату Європи з футболу в Україні. Це була перша в історії незалежної України посправжньому масова волонтерська діяльність, яка була зорганізована згідно з усталеними світовими традиціями ретельної підготовки майбутніх

²⁵ Шайгородський Ю. Волонтерська діяльність як форма суспільної мобілізації у відсічі російській агресії // *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Серія політичні науки. 2023. № 8. С. 78.

²⁶ Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. С. 37.

волонтерів. У 2011р. в Україні нарешті ухвалюється закон щодо волонтерської діяльності²⁷. За даними організаційного комітету «Євро – 2012 Україна», за необхідності приблизно в 5,5 тисяч волонтерів надійшло майже 24 тисячі заявок від охочих стати волонтерами УЄФА, з яких більшість (90%) були з України та Польщі²⁸. Це був перши масштабний прояв волонтерського руху в Україні. Але його особливістю було те, що цей рух мав більше соціальну спрямованість.

III етап розвитку волонтерства в Україні О. Головка називає «буремним», бо він охоплює період кінця 2013р. – 2016 р. – період перетворення волонтерського руху в Україні на інститут громадянського суспільства. В цей час відбувається якісний перехід волонтерського руху на новий, вищий рівень, чому сприяла Революція Гідності 2014 р.: протистояння українського, патріотично орієнтованого суспільства і держави, яку уособлював чинний на той момент політичний режим. 2014 рік став каталізатором швидкого виникнення й поширення в Україні явищ, притаманних громадянському суспільству²⁹. У цей час волонтерський рух крім соціального спрямування отримує політичне, медичне та військове направлення. Цей період, наприклад, О. Томчук, називає як «виникнення волонтерського руху на допомогу Збройним Силам України»³⁰

У 2014 році відбулася активізація волонтерського руху в Україні, що створило нові напрямки для його подальшого розвитку. Так, наприклад, деякі дослідники визначають цей історичний період як початок інституціоналізації

²⁷ Головка О. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект // *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 11.

²⁸ Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. С. 37.

²⁹ Головка О. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект // *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 11.

³⁰ Томчук О. Історичні аспекти виникнення волонтерського руху на допомогу Збройним Силам України у 2014 р. // *Військово-науковий вісник*. 2017. №28. С. 209.

волонтерства в Україні³¹. Зокрема, основними напрямками роботи волонтерського руху в цей період стали:

- 1) допомога українській армії (збір харчів, теплих речей та амуніції, ліків);
- 2) допомога пораненим, військовим госпіталям та лікарням, у яких лікуються поранені військовослужбовці;
- 3) допомога сім'ям тимчасових переселенців із Криму та території АТО (юридична, психологічна та гуманітарна допомога, пошук житла та роботи, адаптація в новому місті та соціумі);
- 4) допомога сім'ям учасників АТО (психологічна, юридична, гуманітарна);
- 5) технічна допомога: відновлення старих, ремонт, удосконалення, бронювання бойових машин³².

Саме підтримка Збройних Сил України стала новим інституалізованим рухом в Україні та отримала найбільше поширення в зазначений період. У травні 2014р. виникає унікальний волонтерський проєкт «Повернись живим», спрямований на забезпечення нагальних потреб української армії. Роком поспіль, навесні 2015р., він стає підґрунтям для створення Міжнародного благодійного фонду «Повернись живим»³³, який активно функціонує і сьогодні. Також лише за 2014 рік було зареєстровано 82 волонтерські організації, серед яких найбільші – Благодійний фонд «Повернись живим», «Армія SOS», «Народний проєкт», Благодійний фонд «Миротворці України», громадська організація «Народний тил» та інші³⁴.

У 2014-2015 роках волонтерський рух охопив територію всієї України. Окрім загальноукраїнських волонтерських проєктів, почали активно

³¹ Болотова В., Ляшенко Н., Байдак Т. Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності // *Грані*. 2018. Т. 21. № 9. С. 52.

³² Там само.

³³ Головка О. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект // *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 13.

³⁴ Яновська О. Інституалізація волонтерського руху в Україні: безпековий вимір // *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2017. №1/2. С. 82.

організовуватися волонтерські організації в усіх областях. Зокрема, в Миколаєві з'явилися волонтерські, громадські організації «Миколаївське народне ополчення», група «Нагодуй смачно героїв», «В'язальна сотня», «Кулінарна сотня», група «Кікімора», Южноукраїнську – Благодійний Фонд Миротворець, «Кулінарна дюжина», в Очакові – «Виготовлення маскувальної сітки». Не всі волонтерські групи, організовані 2014 року, залишилися до наших днів. Але група «Кікімора» з Миколаєва продовжує виробляти маскувальні засоби та відправляє їх на фронт різним військовим підрозділам. Зазвичай розмір одної сітки становить 6 на 9 м, втім виготовляли і більші – 18 на 20 м.³⁵

Саме, третя хвиля розвитку волонтерства в Україні була спричинена внутрішньополітичною кризою та зовнішньою інтервенцією Росії на територію України. В цей період волонтерство виходить на зовсім іншу площину, зокрема, стає партнером держави у підтримці Збройних Сил України, займає активну соціальну позицію (допомагає переселенцям з окупованих територій Донецької та Луганської областей, а також переселенцям із Автономної Республіки Крим). Волонтерами стають медики, які допомагають збройним силам на фронті, а також формують організації щодо постачання медикаментів та медичного забезпечення на лінії бойових зіткнень.

Одним із історично важливих аспектів цього періоду є те, що на території України починають свою роботу різні міжнародні волонтерські організації, які тісно співпрацюють з локальними волонтерськими рухами. Діяльність цих організацій була спрямована на гуманітарну, юридичну, профорієнтаційну, психологічну місію. Ці організації реалізовували проекти з неформальної освіти, гранти для підтримки бізнесу, різного роду благодійні проекти. Серед таких організацій найбільш поширеними були UNHCR

³⁵ Яновська О. Інституалізація волонтерського руху в Україні: безпековий вимір // *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2017. №1/2. С. 82.

(United Nations High Commissioner for Refugees); UNICEF; Save the children; ПРООН та ін.

У період з 2017 по 2021 роки в Україні спостерігалася стабілізація внутрішньополітичної ситуації, і країна успішно протистояла зовнішнім загрозам. Це спричинило цілком закономірне зниження інтересу громадян до подій за межами їх особистих, соціальних і сімейних сфер. «Ситуативні» (тимчасові) волонтери та волонтерські організації або припинили свою діяльність, або значно зменшили її обсяг. Ті, що залишилися, перепрофілювалися на реалізацію соціальних, культурних і виховних проєктів. Зрозуміло, що підтримка українських військових і переміщених осіб залишалася в центрі їх уваги. З початку 2020 року до середини 2021 року пандемія COVID-19 активізувала роботу волонтерських та благодійних організацій³⁶.

IV етап (з 24 лютого 2022 р. і дотепер) – активізація волонтерського руху, спричинена повномасштабним військовим вторгненням РФ в Україну. Набутий досвід волонтерської діяльності у 2014–2016 рр., наявність законодавчої бази, дієвих механізмів співпраці між волонтерами, армією, органами державної влади призвели до небачених масштабів самоорганізації українських громадян. 24 лютого 2023 р. були оприлюднені результати опитування Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», згідно з якими 71% опитаних українців долучалися до волонтерської допомоги Збройним Силам України або своїм співгромадянам. Близько 15% українців допомагали фізичною роботою, 45% - фінансово систематично, 28% - фінансово і роботою періодично³⁷.

Цей період волонтерських рухів дещо відрізняється від періоду 2014-го року. Зокрема, волонтерські організації «прикривають» певну інституційну неспроможність держави в певних сферах, наприклад, матеріального та

³⁶ Головка О. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект // *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 11.

³⁷ Там само

технічного забезпечення бійців на фронті; надання медичної допомоги пораненим та постраждалим; матеріального забезпечення та психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам в тилу. Сьогодні волонтерські організації та волонтерські рухи є багаточисленними і працюють в певних сферах, мають певну стратегічну спрямованість. Можна зазначити що волонтерський рух в Україні характеризується проявом нових соціальних рухів постіндустріальних суспільств. Він є мережевим і складається не з членів, а з прихильників. На відміну від політичних партій та громадських організацій, ґрунтується на добровільних внесках громадян з долученням допомоги міжнародних організацій³⁸.

Відтак, становлення волонтерського руху в Україні бере свій початок з часів незалежності і за весь період свого існування еволюціонував з телефонів довіри до досить міцних волонтерських організацій, які виступають партнерами держави у забезпеченні Збройних Сил України. Фактичне виникнення волонтерського руху в Україні визначають періодом підготовки до Європейського Чемпіонату з футболу – Євро -2012, що супроводжувалося масштабною волонтерською підтримкою. Проте, особливого значення волонтерський рух в Україні набув після Революції Гідності та російської інтервенції на територію України, коли діяльність волонтерів зосереджувалася від евакуації бездомних тварин до постачання озброєння на фронт.

Отже, весь історичний процес становлення українського волонтерського руху від часів незалежності можна умовно поділити на шість етапів, кожен з яких є унікальним, оскільки додавав нові особливості розвитку волонтерського руху в Україні.

³⁸ Аналіз українського волонтерства на основі методології нових соціальних рухів. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/analiz-ukrayinskoho-volonterstva-na-osnovi-metodolohiyi-novykh-sotsialnykh>

1.2. Формування нормативно-правового забезпечення волонтерського руху від початку незалежності України

Волонтерський рух в Україні виникає в період становлення української незалежності в 1991 році. З того часу волонтери відіграли важливу роль в різних сферах життя країни, зокрема у сферах охорони здоров'я, освіти, соціальної допомоги та підтримки армії під час війни. Проте, в період початкового формування волонтерського руху в Україні, нормативно-правове забезпечення цієї діяльності було слабкою стороною.

В перших роках незалежності в Україні не існувало чіткої системи законодавчого регулювання волонтерської діяльності. Волонтери в основному діяли на власний розсуд, без конкретного захисту чи підтримки від держави. З часом, уряд та громадські організації почали усвідомлювати важливість волонтерського руху і його внесок у розвиток країни.

Процес нормативно-правового забезпечення волонтерського руху в Україні здійснювався шляхом прийняття законодавчих актів та встановлення правового статусу для волонтерів. Додаткові кроки для розвитку нормативно-правового середовища включали прийняття законів, спрямованих на підтримку волонтерів у різних сферах, таких як медична, освітня, соціальна та інші. Також важливим постало питання забезпечення механізму страхового захисту та інших соціальних гарантій для волонтерів.

Сучасний розвиток нормативно-правового забезпечення волонтерського руху в Україні – це постійний процес, який вимагає узгоджених зусиль держави, громадських організацій та самих волонтерів для створення ефективного та захищеного середовища для їхньої діяльності.

Розглядаючи питання формування нормативно-правового забезпечення волонтерського руху від початку незалежності України, варто зазначити, що нормативно-правовий фундамент волонтерської діяльності в нашій країні складається з Конституції України, законів, міжнародних договорів, прийнятих Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актів.

До найважливіших документів міжнародної правової бази волонтерства належать: Загальна декларація прав людини (1948)³⁹; Конвенція про права дитини (1989)⁴⁰; резолюції та рекомендації ООН, які присвячені волонтерству (55/57, 2000, A / RES / 56/38, 2 001, A57ДД +2002); Загальна декларація волонтерства, прийнята на XVI Всесвітній конференції Міжнародної асоціації волонтерських зусиль (Амстердам, січень, 2001)⁴¹.

На початку незалежності України не існувало жодного нормативно-правового акту, який би регламентував діяльність волонтерських організацій. На існування організацій волонтерського типу впливав Закон України «Про об'єднання громадян»⁴² від 16.06.1992 р., який узагальнено і досить поверхово визначав принципи створення, функціонування, звітності громадських організацій, проте конкретизації щодо типів об'єднань громадян та специфіки їхньої діяльності не містив. Не містив він і визначення поняття «благодійництво» та «благодійні організації», які дослідники визначають вихідними по відношенню до волонтерства⁴³.

З цього приводу О. Головка зазначає, що розвиток громадянського суспільства в Україні, зокрема волонтерського руху як його складової, випереджає формування нормативно-правової бази в цій галузі. Так, волонтерська діяльність України вже існувала, а перший акт, що регулював її, з'явився лише у квітні 2003 р., коли Кабінетом Міністрів України було видано розпорядження «Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху». Але в серпні 2005 р. це розпорядження втратило чинність на підставі постанови Кабінету Міністрів

³⁹ Загальна декларація прав людини. ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

⁴⁰ Конвенція про права дитини. ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

⁴¹ Загальна декларація волонтерів. URL: http://www.volunteer.kiev.ua/pages/70-zagalna_deklarasya_volonterv

⁴² Про об'єднання громадян Закон України від 16.06.1992 № 2460-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2460-12#Text>

⁴³ Матійчук А. Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства // Грані. 2016. № 8. С.101.

України № 7532. Координаційну раду з питань розвитку та підтримки волонтерського руху було ліквідовано, що, як видається, негативно позначилося на вітчизняному волонтерстві⁴⁴.

За часів незалежності України було видано низку нормативно-законодавчих актів щодо підтримки та розвитку волонтерського руху України. А саме:

- «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (21.06 2001р.)⁴⁵;
- «Про соціальні послуги» (19.06.2003 р.)⁴⁶;
- «Про утворення координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху» (2003 р.)⁴⁷;
- «Про волонтерську діяльність» (19 квітня 2011 р.)⁴⁸.

У Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» від 10 грудня 2003 року обмежено сферу волонтерської діяльності, оскільки це Положення розглядає волонтерство з погляду надання соціальних послуг. Визначено лише два напрямки волонтерської діяльності: сприяння громадянам у складних життєвих обставинах (наприклад, інваліди, люди з обмеженою руховою активністю у зв'язку з віком або станом здоров'я, бездомні або безробітні, постраждалі від стихійних лих, тощо) та надання соціальних послуг дітям та молоді, які опинилися в складних життєвих

⁴⁴ Головка О. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект // *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 11.

⁴⁵ Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 № 2558-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>

⁴⁶ Про соціальні послуги: Закон України від 19.06.2003 № 966-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15#Text>

⁴⁷ Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 № 225-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225-2003-%D1%80#Text>

⁴⁸ Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>

ситуаціях через інвалідність, хворобу, сирітство, безпритульність, низький рівень матеріального забезпечення, конфлікти та насильство в сім'ї⁴⁹.

Отже, розглядаючи перші нормативно-правові акти до 2011 року, що стосувалися організаційної структури та інституалізації волонтерства в Україні, можемо зробити висновок, що ці нормативно-правові акти були зосереджені в сфері надання соціальних послуг та громадянської діяльності. Проте, жодних документів про визначення статусу волонтерства, визначення поняття, що таке волонтерська організація або хто такий волонтер, напрями діяльності волонтерського руху, прийнято не було. Як зазначає з цього приводу А. Матійчик «перші законодавчі акти характеризувалися обмеженим трактуванням поняття «волонтерства» та не виділяли волонтерські організації в якості суб'єктів політико-правових відносин. Взагалі до організації проведення у 2012 р. Україною Чемпіонату Європи з футболу (Євро-2012) волонтерський рух виконував по суті функції соціальних працівників»⁵⁰.

Фактично інституційно-правове становлення волонтерства в Україні відбувається при підготовці до Євро-2012, коли постала необхідність чіткого визначення самого поняття «волонтерство» та створення адекватної системи нормативно-правового регулювання волонтерських відносин. Як зазначають дослідники, юридичне регулювання волонтерської діяльності та перший значущий розквіт волонтерської активності також були викликані впливом зовнішнього чинника, а саме – проведенням Україною разом з Республікою Польща Чемпіонату Європи з футболу у 2012 році та оголошенням 2011 року Європейським роком волонтерства. Здатність Президента та Верховної Ради України розпізнати фактичну відсутність відповідної нормативно-правової бази для регулювання діяльності волонтерів та їхніх організацій, а також актуальну потребу у їхньому залученні до організації Євро-2012, призвело до

⁴⁹ Матійчик А. Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства // *Грані*. 2016. № 8. С. 102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2016_8_15.

⁵⁰ Там само.

скасування застарілого «Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» та ухвалення відповідного закону «Про волонтерську діяльність» 19 квітня 2011 року⁵¹.

Уже в 2015 році було внесено зміни до законів, які регулюють волонтерську діяльність, що було викликано динамікою органічного та масового зростання волонтерського руху. У березні того ж року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності». Цей закон скасував обов'язок певних громадських об'єднань отримувати статус волонтерських організацій. Крім того, в законі було встановлено можливість здійснення волонтерської діяльності в зоні проведення антитерористичної операції (в тому числі в умовах ведення бойових дій), закріплено право надання одноразової грошової допомоги сім'ям волонтерів, які загинули під час антитерористичної операції, а також волонтерам, які отримали поранення [Див. Додаток А]. Також були вирішені питання добровільного страхування волонтерів, можливість укладення договорів на волонтерську діяльність тільки за бажанням, і визначено, що діти віком від 14 років можуть займатися волонтерською діяльністю за згодою батьків⁵².

Ще одним важливим нормативним доповненням цього періоду стала Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2015 р. № 556 «Про затвердження порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності»⁵³. Згідно цієї постанови, окремими напрямками волонтерської діяльності було визначено:

⁵¹ *Матійчик А.* Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства // *Грані*. 2016. № 8. С. 102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2016_8_15.

⁵² Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності: Закон України від 05.03.2015 № 246-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-19#Text>

⁵³ Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 05.08.2015 № 556. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/556-2015-%D0%BF#Text>

- сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів;

- ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру⁵⁴.

У 2016 році Указом Президента України було затверджено Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 рр., яка передбачала стимулювання волонтерської діяльності, зокрема роботу над участю України в Європейській конвенції про довгострокову волонтерську службу. У вересні 2021 р. у зв'язку із закінченням терміну дії вищезазначеного Указу була затверджена Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 рр.⁵⁵.

Після 2015 року спостерігається уповільнення у формуванні нормативно-правової бази щодо волонтерства. Це пов'язано із спробами вирішити проблеми військового характеру. Проте, після повномасштабного вторгнення росії на територію України, питання нормативно-правового регулювання волонтерського руху в Україні знову стало актуальним.

У травні 2022 року Верховна Рада України ухвалила важливі рішення щодо сприяння розвитку волонтерського руху в країні. Зокрема, було прийнято рішення готувати до другого читання проект закону про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» з метою підтримки волонтерського руху.

Наступна хвиля зростання волонтерської активності в Україні пов'язана з початком повномасштабного військового вторгнення рф на територію нашої країни. У лютому-квітні 2022 р. сотні тисяч людей, навіть тих, які традиційно були осторонь волонтерських практик, почали

⁵⁴ Там само.

⁵⁵ Головка О. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект // Право і безпека. 2023. № 2 (89). С. 15.

добровільно допомагати Збройним Силам України та співгромадянам в організації опору російській агресії. Основна волонтерська діяльність на початковому етапі війни полягала в організації різноманітної допомоги постраждалим, евакуації та розміщенні мільйонів вимушених переселенців. Люди діяли емоційно, ситуативно, часто без офіційних документів, довідок, дозволів. Така стихійна соціальна мобілізація допомогла в перші місяці російського вторгнення. Сьогодні добровольчі організації значною мірою компенсують неповні інституційні можливості держави у сферах: матеріально-технічного забезпечення бійців на фронті; надання медичної допомоги пораненим та постраждалим; матеріальної підтримки та психологічної допомоги вимушеним переселенцям у тилу⁵⁶.

Проте, незважаючи на потужний волонтерський рух в Україні починаючи із лютого 2022 року, нормативно-правове забезпечення волонтерства в Україні залишається відкритим. Так, А. Матійчик приходиться до висновків, що серед проблем, які дискредитують діяльність волонтерів та ідею волонтерства взагалі, необхідно назвати дії волонтерів-шахраїв. Вони використовують широкий арсенал засобів для отримання грошей від громадян – починаючи від простого збору пожертв у нібито благодійні скриньки до створення фейкових організацій, назва та мета яких дублює вже існуючі впливові організації з високим рівнем довіри до них (вже традиційна політична антитехнологія, якою користуються на виборах як політичні партії, так і окремі кандидати).

У липні 2015 р. в Україні почала функціонувати організація-двійник відомого волонтерського фонду «Волонтерська сотня», яка, з одного боку, збирала гроші на життєзабезпечення батальйону Дніпро-1, а з іншого – у реєстраційних документах визначалася як некомерційна організація, що обслуговує домашнє господарство⁵⁷.

⁵⁶ Головка О. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект // *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 16.

⁵⁷ Матійчик А. Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства // *Грані*. 2016. № 8. С. 105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2016_8_15.

Отже, розглядаючи питання нормативно-правового функціонування волонтерства в Україні, починаючи з часів незалежності, можемо зробити наступні висновки: по-перше, виникнення волонтерського руху в Україні було пов'язане із діяльністю більше в соціальній сфері, тобто це було надання певних соціальних послуг. Але у зв'язку із виникненням різних внутрішньополітичних кризових ситуацій, революцій, волонтерство набирає нових впливів і змогло виступити партнером державі у виконанні функцій щодо забезпечення Збройних Сил України, підтримки фронту, вразливих груп населення, якими під час війни стали переселенці із зон бойових дій. Але навіть враховуючи декілька хвиль піднесення волонтерського руху в Україні, нормативно-правова база не була чітко визначена. На сьогодні навіть імплементувавши Закон України «Про волонтерську діяльність», відкритими залишається значна кількість питань. Зокрема, як уникати шахрайства в сфері волонтерської діяльності, як мотивувати людей брати участь у різного роду волонтерських рухах, який статус мають волонтери під час воєнного стану в Україні тощо. Ці та багато інших питань вимагають рішення на законодавчому рівні. Тому можемо зробити висновок, що нормативно-правове забезпечення волонтерського руху в Україні знаходиться в період свого становлення і має незавершений характер.

Відтак, узагальнюючи історичні аспекти формування волонтерського руху в Україні, важливо відзначити, що волонтерський рух в Україні визначався та формувався під впливом різноманітних історичних подій і обставин. Однією з ключових періодів у розвитку волонтерського руху був період Помаранчевої революції в 2004 році, коли громадяни активно долучилися до подій на Київському Майдані та виявили велике бажання брати участь у громадських ініціативах та допомагати у вирішенні соціальних проблем. Проте, цей період все ще залишається «хаотичним волонтерством». А набуття саме нормативно-правового статусу українського волонтерського руху відбулося під час підготовки до Чемпіонату Європи з

футболу 2012 році. Цікавим фактом цього періоду є саме міжнародний вплив на інституалізацію волонтерства в Україні.

Також слід зазначити, що волонтерський рух набув підтримки та розвитку під час подій Революції гідності в 2013-2014 роках. Під час цих подій тисячі волонтерів активно допомагали у забезпеченні поранених, постачанні армії, підтримці біженців та інших гуманітарних ініціативах. А після початку війни в Україні у 2014 році, волонтерство стало невід'ємною частиною підтримки Збройних Сил України, воно набуло загальнодержавного та міжнародного характеру, аналогів якому немає у світі.

1.3. Волонтерство як соціальний феномен

Волонтерство є одним із найбільш яскравих проявів людської солідарності та соціальної відповідальності. Воно охоплює широкий спектр діяльності, починаючи від допомоги в місцевих громадах і завершуючи міжнародними гуманітарними місіями. У сучасному світі волонтерство відіграє важливу роль у розв'язанні соціальних проблем, зміцненні громад та розвитку громадянського суспільства. Волонтерство має глибокі історичні корені. У різні часи та культурах люди добровільно допомагали один одному в умовах криз, війни або природних катастроф. Наприклад, у середньовіччі існували братства милосердя, члени яких надавали допомогу хворим і бідним. Згодом, у ХХ столітті, розвиток міжнародних організацій, таких як Червоний Хрест, сприяв глобалізації волонтерського руху⁵⁸

Волонтерство як соціальний феномен сучасного суспільства та його різні аспекти стали предметом дослідження низки вчених. Зокрема, тенденції та перспективи розвитку волонтерської діяльності в Європі розглядали Дж.

⁵⁸ Горелов Д., Корнієвський О. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. К.: НІСД, 2015. 36 с.

Девіс Сміт, М. Харріс, К. Рочестер, Р. Хедлі, С. Елліс, К. Кемпбел ; проблеми менеджменту волонтерських програм та управління діяльністю волонтерів вивчали Л. Ремрайк, Л. Графф, С. Маккарлі, Р. Лінч, С. Вінаїрд, Б. Стайлінгс, К. Бідерман, Дж. Нобл, Л. Роджерс. Сектор роботи з волонтерами досліджували С. Маккарлі, Р. Лінч, С. Вінаїрд, С. Елліс, К. Кемпбел, К. Вейсман, А. Вейсборд, К. Нойс, Б. Вітіч⁵⁹

Активно досліджується вплив волонтерства на особистісні характеристики самих волонтерів, їх самосприйняття та багато іншого. Наприклад, Вільсон та М'юсік у своїй роботі досліджували вплив волонтерства на фізичне, психологічне здоров'я, професійні досягнення волонтерів; їх участь у політичному житті, у формуванні громадянського суспільства, на практики антисоціальної поведінки і т.д. Сьогодні дедалі популярнішим є вивчення волонтерського туризму; мотивації участі у різних міжнародних волонтерських організаціях та програмах, компетенцій, які отримують волонтери в результаті своєї діяльності.

На пострадянському просторі одними з перших до дослідження волонтерської проблематики діяльності звернулися дослідники С. Синецький, М. Львова, Н. Черепанова, Г. Бодренкова. У своїх роботах вони представили соціальний портрет волонтерів, проаналізували ставлення населення до волонтерської діяльності, а також готовність займатися волонтерством, приділивши значну увагу проблемам мотивації та залучення до волонтерства. Л. Кудринська розглядала сутність, функції та специфіку добровільної діяльності з позицій трудового підходу. С. Шиндаулетова проаналізувала нормативну базу низки держав та проблеми правового регулювання волонтерської діяльності.

Аналіз різних аспектів волонтерської діяльності представлено у роботах вітчизняних дослідників. Так, Є. Стрельникова розглядала

⁵⁹ Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.

волонтерство у контексті благодійності, І. Юрченко вивчала інституціоналізацію волонтерського руху в Україні. Волонтерство у соціальній роботі розглядала Н. Ванійлович, вивчаючи мотиви волонтерської діяльності. Роль волонтерства у формуванні толерантності описував у своїй роботі А. Хижняк. О. Резнік, вивчаючи громадські організації та добровільні об'єднання, а С. Харченко описав історію волонтерського руху в Україні. Т.Лях розглядала волонтерство у руслі соціальної педагогіки, запропонувавши класифікацію волонтерських груп.

Виходячи з дослідницького фокусу цієї статті, слід відзначити роботи, присвячені впливу волонтерства на формування соціального капіталу особистості. Методологічну основу вивчення соціального капіталу становлять насамперед роботи Дж. Коулмена, П. Бурдьє, Т. Нестік, Р.Патнема. Соціальний капітал волонтерів аналізували Г. Деглі Антоні, Дж.Сігсміт, М. Бонехам, Дж. Харві, П. Доннелі, Д. Растон.

Даний підрозділ кваліфікаційної роботи розглядає волонтерство як соціокультурний феномен та соціокультурну практику. Такий підхід дозволяє нам, у тому числі, сконцентрувати свою увагу на проблемі формування соціального капіталу особи у процесі її участі у волонтерській діяльності. Досліджуючи волонтерську діяльність у контексті представлених вище теоретико-методологічних підстав, ми виявили її характеристики, які дозволяють говорити про волонтерство як соціокультурну практику, а саме: стійкість; відтворення (т.к. це певна рутинна діяльність, що повторюється день у день); нормативність (проявляється у впорядкованості, послідовності дій); масовість (бо волонтери об'єднуються в групи, ініціативи, організації); розкриваючий характер (волонтерські практики конституюють та відтворюють ідентичність волонтера).

У структурі волонтерської практики можна виділити «внутрішню» та «зовнішню» сторони. «Внутрішня» сторона – це моральні події волонтерів, тобто. наявність у них мотивів, духовних та вольових якостей, що дозволяють займатися волонтерством. «Зовнішня» сторона волонтерської

практики – це сукупність конкретних дій, спрямованих на вирішення певних суспільних проблем, зміну соціальної реальності.

Наголосимо, що методологічну основу нашої власної концептуалізації формування соціального капіталу в контексті волонтерської діяльності склали насамперед ідеї П. Бурдьє та Дж. Коулмана. Перший розумів соціальний капітал як другий вважав, що сутність соціального капіталу виражається як суспільне благо: актор або актори, створюють соціальний капітал, зазвичай отримують лише малу його.

Важливою для нашого розуміння досліджуваної проблеми є позиція Т.Нестік, згідно з якою соціальний капітал – це «здатність індивідів розпоряджатися обмеженими ресурсами на підставі свого членства у певній соціальній мережі чи ширшій соціальній структурі. Здатність до накопичення соціального капіталу не є індивідуальною характеристикою особистості, вона є особливістю тієї мережі відносин, яку вибудовує індивід». Розуміння волонтерства як чинника формування соціального капіталу особи стало концептуальною основою емпіричного дослідження даного феномена. Дослідження було проведено у 2015 у Харкові. Основним методом вивчення було глибинне напівструктуроване інтерв'ю. Усього було проведено 20 інтерв'ю з респондентами, яких було поділено на дві підгрупи (по 10 осіб у кожній)⁶⁰

Першу підгрупу склали респонденти, які є членами волонтерських організацій, що ідентифікують себе з нею. Було проінтерв'ювано волонтерів, які беруть участь у роботі таких організацій:

1. Громадська ініціатива «Станція Харків» (основне завдання – допомога переселенцям);
2. Міжнародна молодіжна неполітична некомерційна громадська організація AIESEC (основне завдання – організація міжнародних волонтерських стажувань, розвиток лідерства у молоді);

⁶⁰ Манелюк Ю., Луценко В., Савчук Н. Волонтерський рух України в умовах військової агресії // Науковий журнал «ПОЛІТИКУС». 2022. Вип. 6. С. 29–33

3. Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Фонд регіональних ініціатив» (ФРІ) (основне завдання – розвиток лідерства, організація соціальних, творчих, благодійних проєктів);

4. Харківська обласна організація Товариства Червоного Хреста України (основне завдання – надання першої допомоги, допомога незахищеним верствам населення, донорство, організація соціальних проєктів);

5. Молодіжний готелі Харківської єпархії (основне завдання – допомога дитячим будинкам, будинкам для людей похилого віку, відділенням дитячої онкології); ресурсів, пов'язаних з володінням стійкою мережею більш-менш інституціоналізованих сукупність реальних чи потенційних відносин взаємного знайомства та визнання, іншими словами, із членством у групі

6. Союз європейських футбольних асоціацій UEFA (європейських футбольних чемпіонатів);

7. Міжнародна незалежна неурядова екологічна організація «Greenpeace» (основна задача – способу життя); захист навколишнього середовища, екологічна освіта та пропаганда екологічного основне завдання – допомога в організації

8. Харківська організація «Молодіжна ініціатива міст» (МІД) (основне завдання – організація соціальних, творчих, благодійних, екологічних проєктів).

Друга підгрупа складалася з волонтерів, які діють самостійно, не входячи до жодних волонтерських об'єднань, або які беруть участь в окремих акціях певних організацій, не будучи при цьому їх членами⁶¹

Ось що засвідчили результати дослідження. Волонтерські організації та об'єднання сприяють формуванню соціального капіталу особистості,

⁶¹ Беспалова К. О. Мотиваційні аспекти волонтерства: досвід західних країн // Вісник Національного технічного університету України «КПІ». Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2012. № 3. С. 67–71.

завдяки прийняттю нею соціальних норм усередині організації, розвитку довірчих відносин, спільним інтересам, тісним соціальним зв'язкам усередині та поза організацією.

Індивіди, задіяні у волонтерських організаціях, накопичують два види соціального капіталу. Перший – між членами організації всередині самої організації, другий – колективний капітал, властивий організації в цілому (зв'язки з іншими організаціями, органами влади, з компаніями та фірмами та

Порівнюючи особливості формування соціального капіталу волонтерів, які перебувають у волонтерських організаціях, і тих, хто діє самостійно, ми можемо сформулювати такі висновки: подібність у формуванні соціального капіталу у двох групах полягає в тому, що для представників обох груп характерна наявність соціальних зв'язків, активізація яких призводить до розширення соціального капіталу. Водночас соціальний капітал, що формується волонтерською діяльністю у волонтерів-одинаків та волонтерів, що діють у рамках організації, відрізняється за формою та характером⁶²

Волонтерство у групі має колективний характер. Члени тих чи інших установ жертвують своїми інтересами та діють на користь колективу, з одного боку, але, з іншого боку, ці зв'язки та ресурси також можуть бути використані для особистих цілей волонтера. Як член організації, волонтер використовує колективний соціальний капітал, який постійно збільшується, т.к. Цілі, які переслідує організація, вимагають цього. Волонтерські організації формують тісні соціальні зв'язки всередині організації, що ґрунтуються на довірі. У таких організаціях найчастіше присутня людина чи група людей, які концентрують весь обсяг соціального капіталу і використовують його для реалізації владних відносин, регулювання умов

⁶² Аніщенко А. П. Волонтерство у паліативній допомозі як засіб соціалізації молоді // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2012. № 22(6). С. 211–216. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_22\(6\)__31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_22(6)__31).

доступу до колективного соціального капіталу. Соціальний капітал, який формується волонтерством, може інкорпоруватися у символічний та культурний капітали. Що стосується другої групи волонтерів, то наявність соціальних зв'язків та їх зростання залежить від бажання волонтера, від цілей, які він/вона переслідує, чи потребує ця людина якоїсь допомоги чи ні, а також від виду волонтерської діяльності. Волонтери-одинаки використовують свої особисті соціальні зв'язки, тобто. свій соціальний капітал для успішнішого здійснення волонтерської діяльності.

Наше дослідження є однією з перших повних спроб вивчення проблем формування соціального капіталу волонтерів і тому має певною мірою розвідувальний характер. Проте отримані дані дозволяють окреслити основні напрями подальших досліджень цієї проблематики. Результати проведених інтерв'ю можуть бути використані волонтерськими організаціями та державними структурами для набору, мотивування, стимулювання розвитку волонтерського руху в Україні.

Висновки до першого розділу

Волонтерський рух в Україні має глибокі історичні корені, що сягають традицій взаємодопомоги та громадянської активності. Розвиток волонтерства активізувався після здобуття незалежності, особливо у періоди суспільних криз та національних катастроф. В Україні розвиваються різноманітні форми волонтерської діяльності, включаючи гуманітарну допомогу, освітні програми, медичну допомогу та екологічні ініціативи. Важливу роль відіграють волонтерські організації, які координують та підтримують діяльність волонтерів, забезпечуючи ефективну реалізацію проєктів.

Основними викликами для волонтерського руху в Україні є обмеженість фінансових ресурсів, недостатня підтримка з боку держави, а також психологічні та емоційні навантаження на волонтерів. Необхідність удосконалення законодавчої бази та створення сприятливих умов для розвитку волонтерства є ключовим завданням для подальшого зміцнення цього руху.

Теоретичні аспекти формування волонтерського руху в Україні свідчать про його важливість як інструменту соціальної підтримки та розвитку. Волонтерство має значний потенціал для зміцнення громадянського суспільства, вирішення соціальних проблем та сприяння стійкому розвитку країни. Подальше дослідження та підтримка волонтерського руху є необхідними для його ефективного функціонування та зростання.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

2.1. Діяльність волонтерських організацій в Україні під час російсько-української війни

Важливу роль в розвитку волонтерського руху в Україні відігравали різні громадські організації та ініціативи, які створювали умови для активної участі громадян у волонтерських заходах. Разом з тим, традиції волонтерської діяльності часто виходили з національних цінностей та патріотизму, особливо під час кризових ситуацій. Так, починаючи з 24 лютого 2022 року, волонтерський рух в Україні не лише зріс, але й став значно ширшим за напрямками діяльності. Регіони, де не відбуваються активні бойові дії, неперервно активно працюють, забезпечуючи допомогу в різних напрямках:

- підтримка переселенців;
- підтримка госпіталів;
- підтримка ЗСУ, нацгвардії;
- захист тварин;
- підтримка людей, які потребують допомоги через різні обставини (втрата роботи, наприклад);
- психологічна підтримка;
- юридична підтримка;
- культурний розвиток та соціалізація⁶³.

Сучасний етап розвитку волонтерства характеризується значною присутністю міжнародних волонтерських організацій. На міжнародному

⁶³ Манелюк Ю., Луценко В., Савчук Н. Волонтерський рух України в умовах військової агресії // Науковий журнал «ПОЛІТИКУС». 2022. Вип. 6. С. 30.

рівні існує система, що на законних підставах включає в себе мережу різних типів міжнародних організацій, таких як асоціації, фонди та представництва, а також окремі некомерційні організації. Всі міжнародні волонтерські структури можна умовно поділити на два основних типи:

- перші — це «структури координації, просування волонтерства та активізації громадянських ініціатив»;
- другі — «структури інтеграції ресурсів волонтерства»⁶⁴.

Серед найбільших міжнародних волонтерських організацій, які діють у світі, можна визначити наступні:

- UNV (United Nations Volunteers) – це організація, яка прямо підпорядковується Організації Об'єднаних Націй і зосереджує свою діяльність на підтримці сталого глобального розвитку шляхом поширення ідей волонтерства та мобілізації добровольців для вирішення конкретних практичних завдань. Приблизно 4000 волонтерів ООН, які працюють з біженцями, ВІЛ-інфікованими, дітьми, особами з інвалідністю, взяли на себе завдання в сферах дитячої та дорослої освіти, охорони здоров'я, міського розвитку, виборчого права та захисту прав виборців, а також в справах гендерної рівності та прав жінок практично у всіх країнах-учасницях ООН⁶⁵;

- Service Civil International (SCI) – це міжнародна волонтерська організація, заснована в 1920 році, яка налічує 33 відділення у всьому світі. Головна мета SCI полягає в просуванні ідей миру, міжнародного взаєморозуміння і солідарності, соціальної справедливості та захисту навколишнього середовища. Основний акцент діяльності SCI спрямований на організацію міжнародних волонтерських проєктів, семінарів, а також короткострокових, середньострокових і довгострокових волонтерських програм. Організація також займається проведенням освітніх тренінгів та

⁶⁴ Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. С. 44.

⁶⁵ Там само.

міжнародних обмінів, сприяючи розвитку волонтеризму та культури взаєморозуміння на глобальному рівні⁶⁶;

- Youth Action for Peace (YAP) – це молодіжна міжнародна організація, що розпочала свою діяльність у 1923 році, прагнучи пропагувати ідеї миру і співробітництва між країнами, а також активно виступаючи проти військових конфліктів. YAP нараховує відділення у 15 країнах та об'єднує політично активну молодь у добровільному русі. Діяльність YAP включає організацію волонтерських антивоєнних проєктів, пацифістських семінарів і тренінгів. Організація також займається розробкою методів ненасильницького вирішення військових конфліктів, надає допомогу біженцям та соціально незахищеним групам, а також проводить лобіювання антивоєнних і миротворчих ідей серед політичних партій та організацій⁶⁷.

- ICYE (International Cultural Youth Exchange) - це федерація, яка розпочала свою діяльність у 1949 році та налічує понад 30 відділень у країнах Африки, Азії, Європи та Латинської Америки. Основна місія ICYE полягає в просуванні молодіжної волонтерської активності для сприяння міжнародному взаєморозумінню і миру. У своїй роботі ICYE керується двома основними принципами - глобальною освітою та міжкультурним вихованням. Програми ICYE охоплюють різні напрямки, включаючи роботу з дітьми, людьми похилого віку та інвалідами, організацію дитячих центрів, а також екологічні проєкти. Організація ставить свої зусилля на розвиток молодіжного волонтеризму як інструменту для зміцнення спільностей і сприяння розумінню та повазі до культур різних країн⁶⁸.

- Alliance (Alliance of European Voluntary Service Organizations) – це альянс європейських волонтерських організацій, заснований у 1982 році. Цей координаційний центр об'єднує національні волонтерські організації з різних

⁶⁶ Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. С. 44.

⁶⁷ Там само.

⁶⁸ Там само.

країн Європи та спеціалізується на координації короткострокових і довгострокових волонтерських робочих таборів. Мета цього альянсу полягає в просуванні ідей міжнародної співпраці, миру і взаєморозуміння⁶⁹;

- CCIVS (Coordinating Committee for International Voluntary Service) – це координаційний комітет міжнародних волонтерських організацій, створений у 1948 році під егідою ЮНЕСКО. Цей комітет взаємодіє з понад 250 національними волонтерськими організаціями у 100 країнах світу, спрямовуючи і координуючи їхню діяльність⁷⁰;

- AVSO (Association of Voluntary Service Organisation) – це асоціація волонтерських організацій, яка координує діяльність європейських волонтерських організацій та пропагує інтереси волонтерства на рівні урядів, соціальних інститутів і громадських організацій⁷¹.

Всі означені міжнародні організації мають мережевий характер і представлені у різних країнах світу. Вони працюють під егідою ООН та діють у двох основних напрямках – вирішення глобальних проблем людства та просування ідей демократії.

Процеси розвитку волонтерського руху в загальному вигляді можна описати тріадою «інституціоналізація» (як становлення потужних волонтерських структур, що володіють значним досвідом, організаційною та фінансовою спроможністю й характеризуються високим рівнем авторитету та довіри) – «платформізація» (як процес поєднання різноманітних аспектів та складових реалізації волонтерської діяльності за допомогою інтернет-платформ – інформаційно-комунікативних майданчиків, що забезпечують ефективну взаємодію всіх учасників – волонтерів, донорів / благодійників, державних органів та отримувачів допомоги) – «мережизація» (як процес поступового перенесення значної частини взаємодії у мережу Інтернет та

⁶⁹ Там само.

⁷⁰ Там само.

⁷¹ Там само.

поєднання всіх учасників у певну єдину розгалужену систему, яка має мережеву, а не ієрархічну структуру)⁷².

Починаючи з 2014 року, в Україні виникла велика кількість волонтерських організацій, які мали і мають різну спрямованість. Наприклад:

- забезпечення української армії необхідними необхідною технікою, засобами індивідуального захисту, технікою, обладнанням, лікуванням поранених та закупівлею індивідуальних аптечок для воїнів ЗСУ, БПЛА - «Крила Фенікса», «Народний проект»;

- створення безпілотних літальних апаратів (БПЛА) для передачі їх військовим для потреб армії та здійснення власної розвідки; придбання та програмування планшетів для артилеристів з встановленням програм, що істотно прискорюють виконання завдань; постачання автотранспорту, засобів для заглушення вогнепальної зброї, радіорозвідувального обладнання - «Армія SOS», «Підтримай армію України», «Повернись живим», «Combat-UA», «Матриця технологій», «Благодійний фонд Притули», «Razom for Ukraine», «KSE Foundation», «КОЛО», «Корпорація монстрів»;

- забезпечення української армії необхідними елементами екіпірування, транспортними засобами, аптечками, а також проведення закупівель та ремонту запчастин для військової техніки – Благодійний фонд «Миротворці України», Об'єднання патріотів «Волонтери без кордонів»;

- підтримка поранених, біженців, сімей військових - «Фонд Діани Макарової», Волонтерське об'єднання «Кожен Може допомогти», «ДемАльянс допомога»;

- електронні та паперові карти, спеціальні програми, навігатори – Громадська організація «Картографічна Сотня»;

- допомога військовим на цивільним громадянам на лінії зіткнення - Всеукраїнський фонд «Територія Добра»;

⁷² Панькова О., Касперович О. Український волонтерський рух в умовах збройної російської агресії в контексті національних та глобальних викликів і можливостей післявоєнного відновлення країни // Журнал європейської економіки. 2022. вип. 21, вип. 3, С. 277-294, <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1605>.

- збір, закупівля та доставка гуманітарної допомоги військовим - «Київська міська Спілка ветеранів Афганістану»;
- систематизація інформації про поранених бійців - Волонтерська ініціатива «Герої АТО»;
- виготовлення камуфляжних сіток, маскувальних костюмів, збір одягу для військових – Громадська організація «Волонтерський рух Батальйон Сітка»;
- приготування їжі, сухпайки для бійців - «Кухарська сотня столиці»;
- надання підтримки Збройним Силам України, забезпечення медичних та гуманітарних потреб цивільного населення, а також відновлення інфраструктури в регіонах - «UNITED 24»;
- організація координації гуманітарних вантажів для цивільного населення та військових, зокрема постачання медикаментів, обладнання для лікарів, техніки, екіпірування та засобів тактичної медицини для Збройних Сил України, Територіальних Оборонців та правоохоронців на передовій - «Згря».

Це далеко не вичерпний список волонтерських організацій та напрямків їх сьогодишньої роботи. Крім питань, що пов'язані безпосередньо з війною, сьогодні волонтерські організації опікуються і соціальними питаннями такими як підтримка жінок, які постраждали внаслідок насилля (наприклад, фонд Маші Єфросиніної); підтримка, дітей які позбавлені батьківського піклування та підтримка дітей, які втратили батьків в результаті російсько-української війни; піклування про літніх людей; піклування безпритульними тваринами тощо. Тобто, сьогодні волонтерський рух в Україні є різноплановим та має різні формати своєї реалізації. Він може проявлятися в інституціональній формі – такими як є волонтерські організації. А може набувати стихійного характеру і проявлятися в певних індивідуальних аспектах, коли окремі відомі люди роблять збори як на військові, так і на соціальні тематики. Тобто, в цьому контексті ми можемо

говорити, що українському волонтерському руху притаманні не лише інституціональні форми волонтерської діяльності, а й індивідуальні та групові прояви волонтерської діяльності, що оформилися в окремі волонтерські рухи.

Ми погоджуємося із В. Руденко, що «значення волонтерства, особливо в країні, яка захищає свою територіальну цілісність – важко переоцінити. Воно має потужну здатність об'єднувати людей навколо спільних цінностей, адже колаборація, з метою допомоги іншим, спільна мета, яка перевищує індивідуальні інтереси та навіть політичні різноголосся – є досить важливим для боротьби проти агресора, як на фронті, так і в тилу. Це створює платформу для співробітництва та злагодженої дії на благо всієї країни. До того ж, волонтерство сприяє формуванню спільнот, де люди знаходять спільні цінності та взаєморозуміння, стимулює взаємодопомогу, толерантність та взаємну повагу, що сприяє зміцненню соціальної єдності та розвитку громадянської свідомості»⁷³.

Отже, під час російсько-української війни значно збільшилася кількість волонтерських організацій, які у своїй діяльності мають різні вектори, зокрема:

- медична допомога – збір та доставка медичного обладнання, ліків, перев'язувальних матеріалів для лікування поранених;
- гуманітарна допомога – забезпечення людей на передовій та в зоні конфлікту необхідними товарами: їжа, вода, одяг, гігієнічні засоби;
- психологічна підтримка – надання психологічної допомоги для військовослужбовців, ветеранів, а також для цивільного населення, що переживає стресові ситуації;
- підтримка сімей – сприяння сім'ям військових та постраждалих, включаючи надання матеріальної допомоги, дітям та вдовам;

⁷³ Руденко В. Волонтерство, як провідне явище в процесі забезпечення соціальної безпеки України: еволюція, значення, сучасний стан та проблематика // *Економіка та суспільство*. 2023. (52). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-32>

- логістика – організація та здійснення доставки гуманітарної допомоги на передову, у тому числі координація роботи вантажних автомобілів та волонтерських груп;
- інформаційна підтримка – поширення інформації про потреби на передовій, важливі події та звернення від військових та громадян;
- технічна допомога – забезпечення військових новітнім обладнанням, ремонт та технічне обслуговування техніки;
- волонтерське медіа – робота над виробленням волонтерських медіа-продуктів, які висвітлюють події на передовій та роботу волонтерів;
- відновлення інфраструктури – ремонт та відновлення житлових будівель, шкіл, лікарень та іншої інфраструктури в постраждалих районах;
- культурна підтримка - організація культурних заходів та проектів для підтримки духовного благополуччя громадян.

Волонтери в Україні виконують важливу роботу, забезпечуючи широкий спектр допомоги та підтримки на різних рівнях в умовах війни. Фактично, за період повномасштабної війни волонтерський рух став партнером держави у вирішенні швидких питань, коли держава через бюрократичну структуру не могла швидко реагувати на запити військових. Проте, важливо, щоб держава підтримувала та сприяла волонтерським ініціативам, забезпечуючи відповідний правовий базис, ресурси та координацію. Взаємодія між волонтерами та державою може призвести до більш ефективних ініціатив та поліпшення якості життя громадян.

2.2. Роль та значення українського волонтерського руху у російсько-українській війні

Український волонтерський рух відіграв важливу роль у російсько-українській війні, яка почалася в 2014 році. Його роль і значення були визнані як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. Фактично волонтери стали тією важливою силою яка допомагає бійцям тримати фронт. Завдяки волонтерам всередині країни швидко вирішується питання на запит реабілітації військових, цивільного населення, яке постраждало від війни. Також завдяки волонтерам та громадському контролю здійснюється контроль за владою в державних закупівлях, що є яскравим проявом громадянського суспільства.

Виникнення великої кількості волонтерських організацій вимагала створення єдиного реєстру – спеціальної бази, де особа, яка зареєструвалася в системі, не зобов'язана сплачувати податки з коштів, які надходять на її рахунки і не перераховуються в державний бюджет.

Так, згідно з даними Opendatabot, до повно-масштабного вторгнення в Реєстрі волонтерів було лише 354 особи, а вже в квітні 2023 року в цій базі було 4,3 тисячі волонтерів. А станом на червень 2023 року – в цьому Реєстрі нараховувалося майже 5 тисяч осіб. Реєстрація дозволяє уникнути 18% податку на доходи фізичних осіб та 1,5% військового збору на донати. Крім того, внесення в реєстр волонтерів упереджує ризик потрапити під фінмоніторинг та зазнати блокування банківських рахунків через підозрілість операцій по картках, з чим зіткнулися багато українців весною 2022 року. Проте, як стверджують самі волонтери, збільшення кількості офіційних волонтерів у 14 разів, не означає високу ефективність цієї бази настільки,

наскільки очікувалося: багато з них скаржилися на те, що будучи зареєстрованими в ній – їм все одно нараховувалися податки⁷⁴.

Наявність такого волонтерського реєстру, створення неоподаткованої частини фінансових ресурсів та використання технічного прогресу, сприяли виникненню в Україні такого інституту як фандрайзинг.

Фандрайзинг – це професійна діяльність щодо мобілізації фінансових та інших ресурсів для реалізації соціально значущих і науково-дослідних неприбуткових проєктів, яка вимагає спеціальних знань та навичок фандрайзера, що можуть вплинути на прийняття позитивного рішення донора⁷⁵.

До лютого 2022 р. в Україні функціонувало понад 10 українських та міжнародних фандрайзингових платформ для збору коштів широкого спектру ініціатив: Українська біржа благодійності; GoFundEd (збір коштів для освітніх проєктів); Na-Starte (збір коштів для проєктів); Indiegogo (інновації, технології, дизайн); GlobalGiving (фінансування некомерційних організацій); Kickstarter (мистецтво, кіно, ігри, журналістика); FirstGiving (збір коштів для шкіл, некомерційних організацій); Crowdrise (збір коштів для некомерційних організацій); Causes (збір коштів для вирішення соціальних, політичних, культурних питань)⁷⁶. Проте, після початку повномасштабної війни кількість таких платформ збільшилася.

У топ-10 фандрайзерів (за Forbes), що найефективніше залучають гроші для підтримки українців та Збройних Сил під час російської агресії, увійшли: «Повернись живим» (найбільший приватний фонд в Україні), Ініціатива Міли Куніс та Ештона Кутчера, Благодійний фонд Razom, Благодійний фонд «Київська школа економіки» (KSE Foundation), Nova Ukraine, американська

⁷⁴ Руденко В. Волонтерство, як провідне явище в процесі забезпечення соціальної безпеки України: еволюція, значення, сучасний стан та проблематика // *Економіка та суспільство*. 2023. (52). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-32>

⁷⁵ Костишин Е. Роль волонтерського фандрайзингу у протистоянні широкомасштабній збройній агресії Російської Федерації // *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива* : Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції 23 листопада 2022 р. К. : НУОУ, 2023. С. 136

⁷⁶ Там само.

неприбуткова організація, Help Ukraine.center, Фонд Сергія Притули, Правозахисна організація «Восток SOS», Фонд «Голоси дітей», ГО «Армія SOS». Спрямування коштів – це допомога армії, тактична медицина, гуманітарна допомога. Загальний обсяг фінансової та гуманітарної допомоги від міжнародних фондів та приватних осіб складає більше \$16 млрд. Лідери фандрейзингу серед українських інституцій – Національний банк, на спецрахунок якого надійшло пів мільярда доларів, та Мінцифри, яке залучило на свої криптогаманці понад \$71 млн⁷⁷.

У таблиці 1 наведено рейтинг найбільших фандрейзингових платформ. За даними рейтингу, який склав журнал «Forbes» найбільші благодійні організації зібрали 63 млрд грн за 9 місяців війни (табл. 1)⁷⁸. Тобто ми можемо побачити на конкретних цифрах, яку величезну роль відіграє волонтерський рух саме для підтримки військової та соціальної сфер.

Таблиця 1

Рейтинг найбільших фандрейзингових платформ⁷⁹

Назва фандрейзингової організації	Зібрана сума, млрд грн.
Спецрахунки НБУ для військових та гуманітарних потреб	21,5
Благодійна організація World Central Kitchen	13,8
Платформа United24	8,5
Фонд «Повернись живим»	5,3
SCM, Фонд Ріната Ахметова та ФК «Шахтар»	3,5
Фонд Сергія Притули	3,2
Телемарафон ARD	2,1
Фонд Віктора Пінчука	1,8
Благодійний фонд RAZOM	1,7
Благодійний фонд KSE Foundation	1,5

Під час російсько-української війни в Україні було створено низку волонтерських організацій, і це не враховуючи діяльність міжнародних

⁷⁷ Там само.

⁷⁸ Руденко В. Волонтерство, як провідне явище в процесі забезпечення соціальної безпеки України: еволюція, значення, сучасний стан та проблематика // *Економіка та суспільство*. 2023. (52). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-32>

⁷⁹ Там само.

організацій. Під час війни волонтерські організації відіграли ключову роль у підтримці збройних сил України і виступили надійним партнером держави щодо повного забезпечення військових від харчування до озброєння. Тому у 2022 році вперше була започаткована особлива державна відзнака, що стала символом вдячності волонтерам і всім тим, хто долучений до волонтерської діяльності – це золоте серце.

Знагоди Міжнародного дня волонтера Президентом України Володимиром Зеленським цією відзнакою було нагороджено 50 волонтерських колективів, зокрема таких як Veteran Hub, Армія SOS, «Зграя» і «Аеророзвідка», KSE Foundation, «Небесна гвардія», «Госпітальєри», «Крила перемоги», ГО «Землячка», фонди «Повернись живим» і «Мотохелп», Фонд Сергія Притули, Волонтерська сотня Доброволя, фонди «Коло» і «Солом'янські котики», центр Марлог, Українська волонтерська служба, Razom for Ukraine, об'єднання «Народний тил», волонтерська група Help Army, Товариство Червоного Хреста України, United24, харківський Фонд «Підтримка захисників», «Харків з тобою», Український жіночий батальйон, «Котики-патріотики», «Добра справа» тощо⁸⁰.

Крім підтримки у військовій сфері, волонтерський рух має позитивний вплив на соціально-економічний розвиток громад. Так, О. Карий та Я. Панас зазначають, що «високий рейтинг довіри до волонтерів при їх залученні до роботи органів місцевого самоврядування, комунальних установ, сприятиме збільшенню довіри до місцевої влади і, відповідно, допомагатиме у їх роботі. Крім того, часто волонтери – це кваліфіковані працівники або люди, які щиро прагнуть навчитися та принести користь своїй громаді. Не використовувати цей ресурс у сучасних умовах означає втрачати багато можливостей та погіршувати своє політичне становище у місцевій громаді. Ефективність цієї співпраці залежатиме від місцевої політичної кон'юнктури, складності

⁸⁰ Олешко Н., Тюніна, А. Волонтерська діяльність як прояв спротиву українського народу у російсько-українській війні 2022 року. // *Scientific Collection «InterConf+»*. (28(137), С. 232–233. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.12.2022.024>

соціально-економічних задач, які доведеться вирішувати, від кількості таких задач, чисельності і компетентності зацікавлених груп, що їх відстоюють та бажають домовитися»⁸¹.

Фактично, сьогодні волонтерство є невід'ємною частиною стратегічного планування майбутньої перемоги у військовій сфері, а також проявом активного громадянства у політичній сфері. Як зазначає Ю. Шайгородський, «у ситуації реальної загрози державності можна спостерігати, що суспільна мобілізація та громадська активність частіше виявляються поза межами офіційних інститутів. Зростає тенденція до вибудовування цих ініціатив на неформальних принципах, спрямованих на розв'язання значущих завдань без зайвого формалізму. Такі об'єднання часто виникають стихійно та активізуються завдяки участі громадян у реалізації конкретних завдань»⁸².

Отже, вплив українського волонтерського руху в російсько-українській війні має кілька напрямків:

- військовий – волонтерство є могутньою платформою для підтримки українських військових та надання їм необхідного обладнання і ресурсів;
- медичний – волонтери активно допомагають у забезпеченні медичного обладнання, ліків та медичних послуг на передовій;
- гуманітарний – волонтери забезпечують гуманітарну допомогу для переселенців та мешканців зони конфлікту;
- інформаційний – волонтери грають важливу роль у веденні інформаційної кампанії та забезпеченні зв'язку між військовими та громадськістю;
- психологічний – волонтери надають психологічну підтримку військовослужбовцям та їхнім родинам.

⁸¹ Карий О., Панас Я. Передумови залучення волонтерів для забезпечення соціально-економічного розвитку громад // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2016. №2. С. 163.

⁸² Шайгородський Ю. Волонтерська діяльність як форма суспільної мобілізації у відсічі російській агресії // *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Серія політичні науки. 2023. № 8. С. 78.

Визначення зазначених напрямків діяльності волонтерського руху, сприяло формуванню окремого виду волонтерства – волонтерський рух на підтримку Збройним Силам України. Крім того, сучасне волонтерство є ефективним інструментом розвитку громадянського суспільства. Воно може виступати активним партнером держави.

2.3. Ризики діяльності волонтерського руху під час війни в Україні

Волонтерство, як феномен, відіграє значущу роль не тільки у збереженні життів захисників та цивільних осіб в контексті боротьби за суверенітет та територіальну цілісність України, але і є важливим фактором підтримки соціальної безпеки в суспільстві на високому рівні. Волонтерство сприяє покращенню якості життя громадян, надаючи допомогу уразливим та потребуючим групам населення, і також сприяє стійкості та стабільності суспільства загалом. Однак, сучасна діяльність волонтерів та волонтерських організацій може мати низку ризиків. Зокрема:

- безпекові ризики – волонтери можуть опинитися під загрозою фізичного захисту через активну участь у воєнних діях або роботу в небезпечних зонах;
- інформаційна безпека – діяльність волонтерів може призвести до ризику порушення конфіденційності та може використовуватися проти них ворожими силами;
- легальність та законність – волонтери можуть стикатися з правовими проблемами або конфліктами з офіційними структурами, особливо якщо їхня діяльність протистоїть офіційній політиці чи їм надається підтримка в суперечку з владою;
- психологічні наслідки – робота в умовах війни може впливати на психічне здоров'я волонтерів, оскільки вони часто стикаються з трагічними ситуаціями та стресовими обставинами;

- етичні питання – волонтери можуть стикатися з етичними дилемами, особливо в контексті війни, де важливо дотримуватися високих стандартів моралі та прав людини;

- фінансові ризики – волонтерські організації можуть мати проблеми із фінансуванням та управлінням ресурсами, що може вплинути на їхню ефективність та життєздатність.

Ще до повномасштабного вторгнення робота багатьох благодійних чи волонтерських організацій зустрічалася із низкою проблем:

- у суспільстві присутня патерналістська ментальність та недостатньо розвинена культура доброчинності, що виявляється у низькому рівні довіри громадян до діяльності благодійних організацій та безкорисливих дій загалом через страх перед можливістю обману та шахрайства;

- низький рівень матеріального добробуту громадян;

- недостатня державна політика сприяння розвитку благодійництва й характеризується відсутністю стимулів з боку держави щодо заохочення до благодійної діяльності громадян та організацій (наприклад, відсутність податкових стимулів для бізнесу)⁸³;

- проблеми інституційного росту включають в себе низький рівень управлінської культури персоналу та недостатній рівень публічної діяльності. Загалом це відображає ситуацію, коли держава не здатна повністю задовольняти потреби громадян, а водночас не поспішає підтримувати громадсько-приватний сектор у виконанні цих функцій.

Крім того, значним ризиком для волонтерства є наявність шахрайських схем, коли під егідою волонтерства реалізується протиправна діяльність. Такі ризики впливають на економічний стан країни в цілому, на довіру громадян до волонтерів зокрема.

⁸³ Руденко В. Волонтерство, як провідне явище в процесі забезпечення соціальної безпеки України: еволюція, значення, сучасний стан та проблематика // *Економіка та суспільство*. 2023. (52). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-32>

Отже, виникає питання, які механізми запобігання ризикам у волонтерській діяльності. Щонайперше – це чітка нормативно-правова база, особливо, що стосується питань підтримки та захисту волонтерства, фінансового регулювання та особистісної мотивації.

В. Сірко зазначає, що потрібно провести аналіз і внести зміни до законодавства, щоб воно відповідало потребам та специфіці волонтерської діяльності під час війни. Це може включати врегулювання фінансових питань, створення механізмів контролю та нагляду, а також забезпечення податкових пільг для волонтерських організацій⁸⁴. Особливо варто звернути увагу на проблеми кримінальної відповідальності за порушення етичних правил волонтерської діяльності.

Крім формування ефективної нормативно-правової бази, необхідним є формування об'єктивної інформаційної політики щодо діяльності волонтерів. Адже, як наголошує П. Дворянин «за допомогою верифікованої інформації волонтери поширюють спокій серед населення, викриваючи та критикуючи неправдиві новини. Завдяки своєму авторитету волонтери не допускають поширення панічних настроїв та хаосу серед українського суспільства. У вітчизняних ЗМІ волонтери зображені не тільки як герої нашого часу, але й як антигерої, які піддані критиці. Адже вільний доступ до відкритих джерел інформації дозволяє вивчити біографію кожного волонтера і довідатися про його як позитивні риси, так і недоліки.

Фрагментарність та однобічність у висвітленні волонтерської праці на інтернет-сайтах розважальних телеканалів може сформувати у частини молодого покоління хибний підхід до сприйняття особи волонтера»⁸⁵. Питання висвітлення волонтерської діяльності у ЗМІ має відповідати морально-етичному кодексу журналістської діяльності. Дотримання цих

⁸⁴ Сірко В. Волонтерство під час війни в Україні: права та гарантії // *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 2. С. 127.

⁸⁵ Дворянин П. Висвітлення волонтерської діяльності в засобах масової інформації України (2014–2023 рр.) // *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 65. том 2. С. 18-23.

принципів сприяє об'єктивності, точності та етичності інформації, що передається громадськості.

Також дуже важливим є партнерство між волонтерами та державою, оскільки це дозволяє ефективно направляти кошти в потрібні сфери та здійснювати значущі ініціативи. Прикладом такого співробітництва є Фонд Сергія Притули, який, завдяки взаємодії з урядом, може закуповувати бронетранспортери та дрони для підтримки армії. Також варто згадати про Kolegi Studio, які займаються виготовленням «Бандеромобілів» та завдяки співпраці з державою знаходять транспорт для тих, хто його потребує, та здійснюють ефективну комунікацію⁸⁶. Така комунікація дозволяє швидко вирішувати питання військового забезпечення, адже великі волонтерські організації здатні досить швидко здійснювати закупівлі та доставляти на фронт необхідні речі.

Це партнерство між державою та волонтерами породжує фонди, які користуються високим рівнем довіри, що спонукає бізнес до великих внесків. Однак важливо враховувати, що держава не завжди може охопити всі аспекти, ініціативи волонтерів, зокрема під час стихійних лих, виявляються надзвичайно важливими. Проте з часом держава повинна розглядати всі потреби суспільства та планувати систематичні рішення для вирішення таких проблем, включаючи відведення коштів з державного бюджету на подібні потреби та їх систематичне задоволення⁸⁷.

Отже, сьогодні волонтерство досягло високого рівня розвитку в Україні, хоча залишаються проблеми в нормативно-правовому визначенні. Діяльність волонтерів є серйозною підтримкою для держави під час війни. Хоча їх діяльність має низку ризиків від фінансового забезпечення до загрозам життю. Однак важливою темою для подальших наукових досліджень залишається проблема правових інструментів соціального

⁸⁶ Манелюк Ю., Луценко В., Савчук Н. Волонтерський рух України в умовах військової агресії // *Науковий журнал «ПОЛІТИКУС»*. 2022. Вип. 6. С. 32.

⁸⁷ Там само.

захисту волонтерів та розроблення ефективних державних механізмів у цьому напрямку. Важливо забезпечити, щоб внесок, який волонтери роблять на шляху до спільної перемоги, не був забутий та не був знівельований.

Отже, підводячи підсумки до розділу, можемо зробити наступні висновки, що інститут волонтерства під час російсько-української війни відіграє досить важливу роль і є надійним інструментом для допомоги та підтримки держави в реалізації військової стратегії та підтримки соціальної сфери. З'ясовано, що діяльність волонтерського руху має більше хаотичний характер ніж інституційний, проте великі волонтерські платформи набули характеру фандрайзингу, що визначається як професійна діяльність, спрямована на мобілізацію фінансових та інших ресурсів для впровадження соціально значущих і науково-дослідних неприбуткових проєктів.

Діяльність волонтерів дає змогу підтримувати військових не тільки у питаннях військового забезпечення, а й у медичній та психологічній сфері. Тому, визначаючи роль та вплив волонтерського руху у російсько-українській війні, можемо стверджувати, що волонтерський рух в Україні є унікальним явищем, коли волонтери виступають як партнером держави, так і контролюючою інституцією. Тобто, волонтерство виходить за межі ролі соціального надавача послуг. Сьогодні функції волонтерських організацій у партнерстві з державою можна визначити наступним чином: експертна роль (виступають експертами у справах, що стосуються спільнот, оскільки в більшості випадків є активними членами цих спільнот); посередницька та інформаційна роль (виконують функцію посередників та розповсюджувачів інформації, допомагаючи населенню розуміти різні бюрократичні процеси); орієнтація в бюрократичних процесах (допомагають населенню орієнтуватись у різних бюрократизованих процесах); надання безпосередньої волонтерської допомоги (надають волонтерську допомогу тим, хто її потребує, виконуючи роль активних учасників громади); участь у розробці та впровадженні державних програм (беруть участь у розробці, реалізації та оцінці державних цільових програм спільно з владою).

Висновки до другого розділу

Російсько-українська війна призвела до значної активізації волонтерського руху в Україні, що стало відповіддю на гостру потребу у допомозі військовим, внутрішньо переміщеним особам та постраждалим від війни громадам. Волонтерські ініціативи стали важливою складовою підтримки як військових підрозділів, так і цивільного населення. Вони включають збір і розподіл продовольства, одягу, медикаментів та інших необхідних речей для внутрішньо переміщених осіб та постраждалих від конфлікту. Волонтерські організації демонструють високу ступінь самоорганізації та мобілізації ресурсів, що дозволяє швидко реагувати на потреби фронту та тилу. Співпраця між волонтерами, державними структурами, міжнародними організаціями та приватним сектором забезпечує комплексний підхід до вирішення проблем, пов'язаних з війною.

Волонтерські організації стикаються з викликами, такими як ризик для життя волонтерів, психологічне навантаження, обмеженість ресурсів та необхідність швидкої адаптації до змінних умов. Відсутність належної законодавчої підтримки та регуляції волонтерської діяльності може створювати додаткові труднощі для волонтерів.

Волонтерський рух значно посилив національну єдність та патріотизм, об'єднавши людей з різних регіонів України навколо спільної мети. Волонтерська діяльність сприяла формуванню нових соціальних зв'язків та громадських ініціатив, які можуть мати довготривалий позитивний вплив на розвиток громадянського суспільства в Україні.

РОЗДІЛ 3.

РОЗВИТОК ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ТА ДОПОМОГИ

3.1. Волонтерство в системі соціальної роботи

Волонтерство в системі соціальної роботи відіграє ключову роль у підтримці та допомозі різним групам населення, включаючи осіб похилого віку, дітей, людей з інвалідністю, малозабезпечені сім'ї, біженців та інших. Волонтери можуть заповнювати різноманітні функції, від прямої допомоги людям до участі в організаційних та адміністративних процесах. Варто вказати прикладів ролей і задач, які можуть виконувати волонтери в соціальній роботі:

1. Особиста допомога. Волонтери можуть супроводжувати літніх людей або осіб з інвалідністю в побутових справах, таких як покупки, відвідування лікаря, прогулянки тощо.
2. Організація заходів. Планування та проведення рекреаційних заходів для дітей, літніх людей або інших груп, які потребують соціальної підтримки.
3. Психологічна підтримка. Надання емоційної підтримки через регулярні візити, спілкування та активне слухання, допомагаючи людям впоратися з їхніми проблемами.
4. Освітні програми. Ведення навчальних курсів або майстер-класів для дітей та дорослих, які можуть включати заняття мистецтвом, комп'ютерною грамотністю, готуванням їжі та інші корисні навички.
5. Юридична допомога. Надання консультацій або допомоги в розумінні юридичних питань, що стосуються соціального захисту, прав людини та інших.

6. Адвокація та захист прав. Робота на захист прав та інтересів уразливих груп, організація кампаній, що спрямовані на підвищення обізнаності суспільства та прийняття політичних рішень.

7. Допомога в надзвичайних ситуаціях. Реагування на кризи та катастрофи, надання допомоги у формі роздачі продовольства, одягу, надання тимчасового житла тощо.

8. Збір ресурсів. Організація збору коштів та інших ресурсів, які необхідні для підтримки соціальних програм і проектів⁸⁸

Ефективне волонтерство в системі соціальної роботи вимагає не тільки бажання допомагати, але й розуміння основних принципів соціальної роботи, знання місцевого законодавства та культурних особливостей, а також наявності відповідних навичок спілкування та емоційного інтелекту. Важливо також пам'ятати про етику та конфіденційність у роботі з клієнтами.

Волонтерство та соціальна робота мають спільне історичне коріння, загальну філософську та етичну основу та сферу діяльності. Вони також перебувають під сильним впливом політичного та культурного контексту, в якому вони розвиваються. Нині, як волонтерська діяльність, так і соціальна робота стикаються із соціальними тенденціями, пов'язаними з модернізацією суспільства, а саме глобалізація, технологічний розвиток, демографічні зміни, зміни у громадянському суспільстві, зростання постмодерністських цінностей, а також зміни у сім'ї та роботі. У соціальній сфері, а також у сфері волонтерства ці зміни становлять інтерес для експертів, а їх трансформація та майбутнє є предметом роздумів. Вони також впливають на їхній взаємозв'язок.

На думку деяких дослідників, констатує, що соціальна та добровольча праця прямо і опосередковано пов'язана як з історичної, так і з культурної та

⁸⁸ Шайгородський Ю. Волонтерська діяльність як форма суспільної мобілізації у відсічі російській агресії // Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки. 2023. № 8. С. 78.

цивілізаційної точки зору. Робити для інших щось, що безпосередньо не впливає із зобов'язань чи закону, було і завжди буде добровільним актом, актом вільного волевиявлення, вільної людини. А також, зазначається, що всі професії, пов'язані з наданням допомоги, історично виникали як добровільна діяльність. Спочатку завжди існувала якась ідея, ентузіазм щодо поліпшення стану справ чи з надання допомоги у тій чи іншій формі. Проте що більше складність діяльності та можливість заподіяння шкоди клієнтам, чи інакше кажучи, що більше знань і систематичного підходу потрібно, то швидше це перетворюється на конкретну професію, якщо її поєднати з освітою⁸⁹

Соціальна активність у формі безоплатної допомоги нужденним, тобто волонтерство має дуже схожі ціннісний та гуманістичний базис як і інституціоналізована соціальна робота, а також діяльність у соціально-педагогічній сфері. Образно можна відзначити, що волонтерство являє собою якийсь прототип практичної соціальної роботи. Цей факт не повинен залишатися непоміченим у питанні організації освітнього процесу студентів напряду підготовки «Соціальна робота», адже саме практична діяльність є найуспішнішою формою освоєння основних освітніх компетенцій майбутніх спеціалістів.

На етапі розвитку суспільства, спостерігається тенденція до того, що молоді люди почали займати активну життєву позицію у суспільстві, беручи участь у різних видах діяльності. Молодь від своєї соціальної активності прагне не тільки отримати якусь матеріальну чи духовну вигоду, а й у тому числі трансформувати сучасні реалії таким чином, щоб забезпечити нормальне соціальне функціонування та життєдіяльність.

Особливого значення дана тенденція набуває у питаннях участі у добровольчій діяльності студентів напряду підготовки «Соціальна робота». Студенти даної спеціальності в ході своєї волонтерської активності можуть

⁸⁹ Писаренко Л. М., Плукчи Л. В., Федорова І. В. Волонтерство: виклики сьогодення: за матеріалами друкованих ЗМІ // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32, Ч. 3. С. 156–161.

набути необхідних для своєї професійної діяльності знань, умінь та навичок, а також професійного досвіду, адже саме волонтерство має ті ж моральні та практичні підстави, що й професійна соціальна робота.

Удосконалення процесу професійної підготовки фахівців із соціальної роботи та соціальних працівників у стрімко змінних умовах зовнішнього середовища (соціально-економічній, демографічній та соціокультурній сферах) є однією з найбільш гострих проблем здобуття освіти у вищій школі в реаліях сучасного суспільства. Система соціальної освіти, що функціонує на даний момент, актуалізує потребу переоцінки класичних форм навчання фахівців у галузі соціальної роботи, спираючись на посилення саме практичної складової освітнього процесу та розширення компетенцій майбутніх фахівців. Все це обґрунтовує гостроту та необхідність професійного становлення студентів даної галузі, у тому числі через їх участь у добровільній діяльності та проявах соціальної активності⁹⁰

Включення майбутніх фахівців із соціальної роботи до волонтерської діяльності під час підготовки у вузі сприяє розвитку активної професійної позиції, адаптації до специфіки роботи в рамках майбутньої професії, а також освоєння професійних цінностей на практиці. На наш погляд, для студентів даного напрямку участь у волонтерській діяльності сприяє розвитку таких компетенцій, як, по-перше, здатність працювати в колективі, толерантно сприймати соціальні, етнічні, конфесійні та культурні відмінності; по-друге, здатність надавати заходи соціального захисту, в тому числі соціального забезпечення, соціальної допомоги та соціального обслуговування з метою покращення умов життєдіяльності громадянина та розширення його можливостей самостійно забезпечувати свої основні життєві потреби, шляхом мобілізації власних сил, психічних та соціальних ресурсів. Крім того, участь у добровільному русі розвиває здатність до здійснення обставин, що

⁹⁰ Горелов Д., Корнієвський О. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. К.: НІСД, 2015. 36 с.

зумовлюють потребу громадян у соціальних послугах, заходи соціальної допомоги.

Говорячи про студентів напряду соціальна робота необхідно наголосити на наступному: студенти мають бути орієнтовані на загальнолюдські гуманістичні цінності добровольчої діяльності; набути необхідних професійних та особистісних компетенцій, пов'язаних з організацією волонтерської діяльності та здобути практичні навички в галузі управління волонтерським рухом; здатні продемонструвати знання соціальних та психолого-педагогічних технологій та методик роботи волонтерів з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я; здатні виявити свої компетенції у сфері міжособистісної взаємодії з цією категорією дітей та оволодіють навичками ефективного спілкування з «особливими» дітьми, а також освоїти різні методи та способи надання практичної допомоги щодо вирішення соціальних проблем у практиці волонтерської діяльності⁹¹

Мотивація є основною проблемою дослідження, у рамках якої було проведено соціологічне дослідження, спрямоване на вивчення соціальної активності студентської молоді та мотивації добровольчої діяльності. Дослідження було проведено у лютому-березні 2024 року серед студентської молоді Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Дослідження ґрунтувалося на програмі дослідження та складеній на її основі анкети.

В даний час можна стверджувати, що волонтерство – це одна з основних форм прояву соціальної активності людей у всьому світі. Державна молодіжна політика України ставить собі завдання систематичного залучення молоді у життя. Пріоритетним напрямком також є підтримка та розвиток молодіжних ініціатив, які організують добровольчу працю молоді. Відсоток людей, які займаються волонтерською діяльністю в Україні є

⁹¹ Карий О., Панас Я. Передумови залучення волонтерів для забезпечення соціально-економічного розвитку громад // Маркетинг і менеджмент інновацій. 2016. №2. С. 156-169.

високим у порівнянні з іншими розвиненими країнами і кількість цих громадян стрімко зростає.

Важливим є розвиток громадських організацій, які можуть стати одним із факторів активізації волонтерського руху. Вони для реалізації своїх статутних цілей здатні залучити велику кількість людей у волонтерську діяльність. Але варто зазначити, що волонтерська активність не повинна розглядатись лише як спосіб залучення безкоштовної робочої сили. Ця діяльність має сприяти реалізації таких соціальних завдань, як присвоєння індивідом суспільно значимих зразків поведінки, соціальних і цінностей альтруїзму і гуманізму⁹²

Таким чином, можна дійти висновку про необхідність внесення змін як до процесу професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи, так і до соціальної та виховної роботи у навчальному закладі. Корируючи освітній процес таким чином, щоб до нього були включені, у тому числі, елементи добровольчої діяльності, викладацький та управлінський склад вузу формує особливе соціальне середовище, сприяють освоєнню студентами інших форм поведінки та зміні ставлення на небайдужу до особливо вразливих верств населення, таких як людей з обмеженими можливостями здоров'я, дітям та підліткам, літнім людям. Крім того, волонтерство розвиває у майбутніх спеціалістах основу для розвитку взаємодопомоги членів колективу. Сучасна соціальна робота покликана орієнтуватися на суб'єкт – суб'єктний підхід у своїй діяльності, що говорить про те, що людина, яка звертається за допомогою згодом повинна бути в змозі надавати допомогу самостійно. Важливо вказати той факт, що добровільна діяльність сприяє вирішенню молодими людьми не лише проблем безпосередніх об'єктів допомоги, а й своїх соціальних проблем, а отже, поступова парафія до того, щоб молода людина була в змозі самостійно вирішувати свої проблеми.

⁹² *Матійчик А. В.* Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства // *Грані.* 2016. № 8. С. 100-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2016_8_15.

3.2. Волонтерство як провідне явище в процесі забезпечення соціальної безпеки України

Волонтерство в Україні завжди відіграло важливу роль у забезпеченні соціальної безпеки та розвитку суспільства. Проте за останні роки, особливо після Революції Гідності та початку війни, значення волонтерського руху зросло до небачених раніше масштабів. Волонтери стали не лише підтримкою для військових, але й незамінними учасниками у багатьох соціальних, гуманітарних та екологічних проектах.

Після початку повномасштабної війни в Україні волонтерський рух набув нових обрисів. Тисячі українців об'єдналися для підтримки Збройних Сил, збору гуманітарної допомоги для переселенців та постраждалих від бойових дій. Волонтери організували збори коштів, закупівлю медичних засобів та обладнання, надавали психологічну допомогу та допомагали з розселенням біженців⁹³

Цей безпрецедентний рух став не лише відповіддю на виклики війни, але й проявом небайдужості та солідарності українців. Волонтерська діяльність у цей період стала символом єдності нації та її здатності об'єднатися у складні часи. Волонтерство не обмежується лише військовою допомогою. Важливу роль воно відіграє у різних сферах суспільного життя. Волонтери активно залучені до проектів, спрямованих на покращення освіти, охорони здоров'я, екології, прав людини та культурного розвитку. Такі проекти сприяють підвищенню рівня життя та забезпеченню соціальної стабільності. Наприклад, освітні волонтерські програми допомагають дітям з малозабезпечених сімей отримувати додаткові знання та навички. Екологічні ініціативи спрямовані на збереження природних ресурсів та підвищення екологічної свідомості населення. Волонтерські програми в сфері охорони

⁹³ *Лунитчук, О.* Тенденції розвитку волонтерського руху в Україні // Scientific Collection «InterConf». 2022. (118), 180–188. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/1030>

здоров'я допомагають забезпечити доступ до медичних послуг та підвищують обізнаність про важливість здорового способу життя.

Волонтерство також відіграє важливу роль у процесі інтеграції та соціалізації різних груп населення. Це стосується не лише внутрішньо переміщених осіб, але й інших вразливих категорій населення, таких як люди з інвалідністю, ветерани, літні люди та діти-сироти. Волонтерські програми допомагають цим групам відчувати себе частиною суспільства, знайти нових друзів та підтримку, що є надзвичайно важливим для їхньої соціальної безпеки та благополуччя.

Незважаючи на значний внесок волонтерів у забезпечення соціальної безпеки, цей рух стикається з низкою викликів. Серед них – нестача фінансування, бюрократичні перепони, відсутність належної координації та підтримки з боку держави. Важливо, щоб держава та громадянське суспільство працювали разом для створення сприятливих умов для розвитку волонтерства.

Перспективи розвитку волонтерського руху в Україні є значними. Зокрема, важливою є підтримка та розвиток молодіжного волонтерства, оскільки молодь є рушійною силою змін та інновацій. Також необхідно розвивати нові форми волонтерської діяльності, такі як цифрове волонтерство, що дозволить залучити більше людей до добрих справ. Волонтерство відіграє ключову роль у зміцненні соціальної безпеки України, особливо у відповідь на соціально-економічні виклики, природні катастрофи, а також воєнні конфлікти. Це явище є одним з основних драйверів солідарності, допомоги та взаємопідтримки в суспільстві⁹⁴

Значення волонтерства, особливо в країні, яка захищає свою територіальну цілісність – важко переоцінити. Воно має потужну здатність об'єднувати людей навколо спільних цінностей, адже колаборація, з метою

⁹⁴ *Матійчик А. В.* Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства // *Грані.* 2016. № 8. С. 100-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2016_8_15

допомоги іншим, спільна мета, яка перевищує індивідуальні інтереси та навіть політичні різноголосся – є досить важливим для боротьби проти агресора, як на фронті, так і в тилу. Це створює платформу для співробітництва та злагодженої дії на благо всієї країни. До того ж, волонтерство сприяє формуванню спільнот, де люди знаходять спільні цінності та взаєморозуміння, стимулює взаємодопомогу, толерантність та взаємну повагу, що сприяє зміцненню соціальної єдності та розвитку громадянської свідомості.

Волонтерська діяльність – це значна допомога військовим та цивільним України у фінансовому плані. За даними рейтингу, який склав журнал «Forbes» найбільші благодійні організації зібрали 63 млрд грн за 9 місяців війни (табл. 1). Як бачимо, вказані суми є досить вагомими та мають різкий ріст, в порівнянні з надходженнями до повномасштабного вторгнення (при тому, що у таблиці не були вказані фандрейзингові організації меншого масштабу).⁹⁵

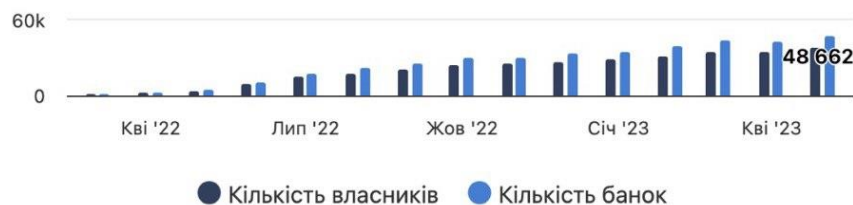

Рис. 1. Динаміка кількості власників (волонтерів) та відкритих «банок» для збору допомоги в Україні за період квітень 2022 р. – квітень 2023 р.

Джерело: складено автором за даними [11]

Таблиця 1

Рейтинг найбільших фандрейзингових платформ

Назва фандрейзингової організації	Зібрана сума, млрд грн.
Спецрахунки НБУ для військових та гуманітарних потреб	21,5
Благодійна організація World Central Kitchen	13,8
Платформа United24	8,5
Фонд «Повернись живим»	5,3
SCM, Фонд Ріната Ахметова та ФК «Шахтар»	3,5
Фонд Сергія Притули	3,2
Телемарафон ARD	2,1
Фонд Віктора Пінчука	1,8
Благодійний фонд RAZOM	1,7
Благодійний фонд KSE Foundation	1,5

⁹⁵ Манелюк Ю., Луценко В., Савчук Н. Волонтерський рух України в умовах військової агресії // Науковий журнал «ПОЛІТИКУС». 2022. Вип. 6. С. 29–33

Волонтерство в Україні є провідним явищем у процесі забезпечення соціальної безпеки. Воно відіграє важливу роль у підтримці військових, наданні гуманітарної допомоги, інтеграції та соціалізації вразливих груп населення, а також у реалізації численних соціальних та екологічних проектів. Волонтери демонструють високий рівень самовідданості, солідарності та небайдужості, що робить їхню діяльність надзвичайно цінною для розвитку суспільства та зміцнення соціальної безпеки в Україні⁹⁶

Отже, можемо вказати на ключові аспекти, які підкреслюють значення волонтерства у контексті соціальної безпеки України:

1. Реагування на кризи та катастрофи. В Україні волонтерські ініціативи часто мобілізуються для надання допомоги у відновленні після природних катастроф, а також під час воєнних конфліктів, як це було під час анексії Криму, війни на сході країни та повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році. Волонтери допомагають з евакуацією, розподілом гуманітарної допомоги, медичним обслуговуванням тощо.
2. Підтримка вразливих груп. Волонтери надають необхідну підтримку соціально вразливим категоріям населення, таким як літні люди, діти-сироти, люди з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи. Ці дії допомагають забезпечити базові потреби цих груп у безпеці, харчуванні, одязі, освіті та емоційній підтримці.
3. Розвиток громад. Волонтерські проекти часто спрямовані на розвиток місцевих громад, включаючи відновлення інфраструктури, освітні програми, екологічні ініціативи та сприяння місцевому самоврядуванню. Це підвищує загальний рівень життя і сприяє стійкості громад.
4. Формування громадянського суспільства. Волонтерство стимулює громадян до активної участі в житті країни, формує відповідальність і

⁹⁶ Олешко Н., Тюніна А. Волонтерська діяльність як прояв спротиву українського народу у російсько-українській війні 2022 року. // Scientific Collection «InterConf+». (28(137), 231–236. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.12.2022.024>

самодостатність. Це сприяє формуванню міцного громадянського суспільства, здатного ефективно вирішувати внутрішні проблеми і протистояти зовнішнім викликам.

5. Міжнародна підтримка та співпраця. Волонтерство також відіграє роль у міжнародному контексті, де українські волонтери часто співпрацюють з міжнародними організаціями та іноземними волонтерами. Це не тільки сприяє кращому розумінню України у світі, але й забезпечує важливий ресурс для реалізації більш масштабних проектів.

На завершення, волонтерство в Україні – це більше ніж просто допомога; це рух за соціальну справедливість і стійкість, що спирається на ідеали співчуття, відповідальності та взаємопідтримки. В умовах сучасних викликів волонтери продовжують бути на передньому краї оборони соціальної стабільності та безпеки країни.

Таким чином, волонтерство в Україні є провідним явищем у процесі забезпечення соціальної безпеки. Воно відіграє важливу роль у підтримці військових, наданні гуманітарної допомоги, інтеграції та соціалізації вразливих груп населення, а також у реалізації численних соціальних та екологічних проектів. Волонтери демонструють високий рівень самовідданості, солідарності та небайдужості, що робить їхню діяльність надзвичайно цінною для розвитку суспільства та зміцнення соціальної безпеки в Україні.

3.3. Рекомендації щодо профілактики емоційного вигорання у волонтерів

Емоційне вигорання волонтерів є серйозною проблемою, яка може вплинути на їхнє здоров'я та ефективність роботи. Високий рівень стресу, тривала робота без відпочинку та недостатня підтримка можуть призвести до виснаження та зниження професійної ефективності. Емоційне вигорання або емоційне виснаження – це одна із захисних реакцій організму, що перебуває в тривалій напрузі або стресі. Емоційне вигорання у волонтерів є серйозною проблемою, яка потребує уваги з боку як самих волонтерів, так і організацій, у яких вони працюють. Вчасне виявлення симптомів вигорання та застосування заходів для його запобігання можуть значно підвищити якість життя волонтерів і підвищити ефективність їхньої роботи. Волонтери на сьогодні виконують дуже важливу місію і турбота про їх психологічне та фізичне здоров'я має бути пріоритетом для всіх.⁹⁷

Симптоми емоційного вигорання у волонтерів можуть включати втому, відчуття безнадійності, зниження мотивації, роздратованість та зниження продуктивності [Див. Додаток Б]. Волонтери також можуть відчувати емоційну дистанцію від своєї роботи та від людей, яким вони допомагають. Фізичні симптоми, такі як головні болі, м'язовий біль і проблеми зі сном, також можуть бути проявами вигорання. Вигорання волонтерів починає проявлятися через поступове зниження їх залученості через емоційну, психологічну та фізичну виснаженість. Такий стан часто спостерігається, коли добровольці беруть участь у волонтерській діяльності протягом тривалого періоду часу. Для того, щоб на основі проведеного дослідження можна було надати рекомендації, спершу варто розібрати основні причини емоційного вигорання.

⁹⁷ Шайгородський Ю. Волонтерська діяльність як форма суспільної мобілізації у відсічі російській агресії // Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки. 2023. № 8. С. 78.

По-перше, варто вказати, що волонтери працюють у сфері «людина-людина». Постійне спілкування з великою кількістю людей, які очікують від них допомоги забирає дуже багато ресурсу. Також вони діляться своїм внутрішнім ентузіазмом з тими, хто потребує підтримки та віри у краще.

По-друге, не менш важливим є те, що їхня діяльність несе високий рівень відповідальності, що супроводжується великим навантаженням, надмірною кількістю завдань і обов'язків.

По-третє, багатозадачність, так як зараз велика кількість волонтерів поєднує багато ролей: шукають необхідні контакти/речі, фізично допомагають іншим тощо. Усе це потребує великого емоційного ресурсу⁹⁸

Одним із найефективніших способів запобігання емоційному вигоранню є забезпечення регулярного відпочинку та перерв у роботі. Волонтери повинні мати можливість відпочивати та заряджатися енергією. Організації, що працюють з волонтерами, повинні сприяти цьому, створюючи гнучкі графіки роботи та забезпечуючи можливості для відпусток.

Підтримка з боку колег та керівництва також є надзвичайно важливою. Волонтери повинні відчувати, що їхня робота цінується, і що вони можуть звернутися за допомогою або порадою у разі потреби. Регулярні зустрічі та обговорення проблем допоможуть волонтерам відчувати себе частиною команди та зменшити відчуття ізоляції.

Чіткі межі роботи та особистого життя також допоможуть запобігти вигоранню. Волонтери повинні встановлювати реалістичні межі для своєї роботи та часу відпочинку, щоб уникнути надмірного навантаження. Це включає в себе вміння казати «ні» додатковим завданням, якщо вони перевищують їхні можливості.

Займатися самоосвітою та розвитком навичок керування стресом також є важливими аспектами. Волонтери можуть вивчати різні техніки релаксації,

⁹⁸ Сірко В. Волонтерство під час війни в Україні: права та гарантії // Південноукраїнський правничий часопис. 2023. № 2. С. 124-129.

медитації та фізичної активності, які допоможуть їм знижувати рівень стресу та зберігати емоційну стабільність⁹⁹

Тому, на основі проведеного дослідження можемо надати рекомендації, які можуть допомогти запобігти емоційному вигоранню серед волонтерів:

1. Встановлення меж: Важливо навчити волонтерів розуміти і встановлювати особисті межі. Важливо, щоб вони вміли сказати «ні», коли відчувають перевантаження, і визначали, скільки часу та ресурсів вони можуть реально приділити волонтерству.

2. Підтримка і наставництво: Організації мають створювати системи підтримки, включаючи наставництво та обговорення групами. Залучення до спільноти, де можна обмінятися переживаннями та отримати пораду, може значно зменшити емоційний тиск.

3. Тренінги та освіта: Важливо забезпечити волонтерів необхідними знаннями та навичками, які допоможуть їм ефективно справлятися з викликами. Тренінги з управління стресом, часом та конфліктами можуть бути корисними.

4. Регулярний відпочинок: Необхідно нагадувати волонтерам про значення регулярного відпочинку. Важливо мати час на релаксацію та відновлення, щоб уникнути перевтоми.

5. Визнання і вдячність: Регулярне визнання внеску волонтерів може значно підвищити моральний дух і зменшити ризик вигорання. Прості слова вдячності або невеликі нагороди можуть мати велике значення.

6. Здоровий спосіб життя: Підтримка здорового способу життя, включаючи збалансоване харчування, регулярні фізичні вправи і достатній сон, є ключовими для психічного здоров'я.

7. Доступ до психологічної підтримки: Організації мають намагатися забезпечити доступ до професійних психологів або

⁹⁹ Манелюк Ю., Луценко В., Савчук Н. Волонтерський рух України в умовах військової агресії // Науковий журнал «ПОЛІТИКУС». 2022. Вип. 6. С. 29–33

консультантів, які можуть допомогти волонтерам впоратися з емоційними труднощами.

8. Баланс між роботою та особистим життям: Важливо підтримувати баланс між волонтерською діяльністю та особистим життям. Волонтери повинні мати достатньо часу для сім'ї, друзів та особистих захоплень.

9. Культура відкритості і довіри: Формування культури, де волонтери можуть вільно висловлювати свої почуття та ділитися проблемами без страху бути осудженими, допомагає зменшити внутрішній тиск і стрес.

Таким чином, застосування цих практик може допомогти знизити ризик емоційного вигорання серед волонтерів та створити більш стійку та продуктивну волонтерську спільноту.

Таким чином, запобігання емоційному вигоранню волонтерів є важливим завданням для забезпечення ефективної та стійкої роботи волонтерських організацій. Створення умов для регулярного відпочинку, підтримка з боку колег та керівництва, встановлення чітких меж роботи та особистого життя, а також розвиток навичок керування стресом допоможуть волонтерам залишатися мотивованими та ефективними у своїй діяльності. Тільки піклуючись про емоційне благополуччя волонтерів, можна забезпечити їхню довгострокову участь та продуктивність у волонтерських проектах.

Висновки до третього розділу

Волонтерська діяльність відіграє ключову роль у зміцненні соціальної підтримки та допомоги. Вона сприяє створенню більш згуртованого та солідарного суспільства, допомагаючи найбільш вразливим верствам населення. Волонтерська діяльність може проявлятися у різних формах, таких як соціальна підтримка, екологічні ініціативи, освітні проекти, допомога під час надзвичайних ситуацій тощо. Це дозволяє залучати до волонтерства широку аудиторію, включаючи людей різного віку, професій та інтересів. Ефективний розвиток волонтерської діяльності вимагає підтримки з боку держави, бізнесу та неурядових організацій. Це включає створення правової бази, фінансування, навчальні програми та інші ресурси, які сприяють розвитку волонтерських ініціатив.

Волонтерська діяльність також стикається з певними проблемами, такими як нестача фінансування, відсутність координації між різними організаціями, низький рівень поінформованості населення про можливості волонтерства та інші. Вирішення цих проблем є ключовим для подальшого розвитку цього сектору. В Україні волонтерська діяльність має великий потенціал для розвитку, особливо в контексті соціально-економічних викликів та гуманітарних криз. Підвищення рівня громадянської активності, розширення підтримки волонтерських ініціатив та удосконалення законодавчої бази можуть значно сприяти цьому процесу.

Таким чином, розвиток волонтерської діяльності є важливою складовою соціальної підтримки та допомоги, яка сприяє зміцненню соціальної єдності, розвитку громадянського суспільства та підвищенню якості життя населення.

ВИСНОВКИ

Отже, розглядаючи волонтерство як сучасну форму соціальної підтримки та допомоги, можемо сказати, що волонтерство є досить ефективним способом прояву громадянського суспільства. Враховуючи стан війни і кризових ситуацій напередодні війни, можемо зробити висновок, що роль волонтерства у цих процесах є достатньо значною, хоча малодосліджуваною.

Тож, у результаті цього дослідження мета роботи була досягнена, а поставлені завдання виконані. В цілому, можемо зробити наступні висновки:

1. Розглядаючи становлення волонтерства як соціальної форми в Україні протягом періоду незалежності, було виділено декілька загальних рис, що притаманні всім етапам: 1) формування волонтерства в Україні відбувалося як прояв громадянського суспільства, здебільшого спрямований на соціальні питання; 2) активізація волонтерського руху тісно пов'язана із виявами підвищеної національної свідомості українського народу та інтенсифікації суспільно-політичного життя, що обумовлено різними політичними подіями, такими як, наприклад, революції; 3) феномен українського волонтерства пов'язаний із зовнішніми загрозами незалежності та державності, зокрема, російсько-українська війна виявила, наскільки українське суспільство може консолідуватися та підтримувати державу у протистоянні із зовнішнім ворогом. Відповідно, аналізуючи історію досліджень розвитку волонтерського руху в Україні, було виділено два етапи: 1) зародження досліджень (період визначається становленням інституту волонтерства та проведенням досліджень, головним чином у сферах психології та соціального забезпечення. Основні вагомні аспекти включають дефініцію понять «волонтер» та «волонтерство», а також вивчення організаційної структури волонтерського руху. Однак самі дослідження ще не набули широкого розповсюдження та не виявили комплексності; 2) активізація досліджень (етап пов'язаний із зростанням

активності волонтерського руху, спричиненого різними політичними та соціальними подіями, зокрема, Помаранчевою революцією та заснуванням різноманітних соціальних організацій для підтримки населення, зокрема в сфері медицини. Волонтерство, як об'єкт мультидисциплінарних досліджень, стає популярним у науковому світі, особливо під час початку війни на території України). На сучасному етапі, дослідження волонтерства відзначаються системним підходом, структурованою організацією та активною дискусійністю стосовно мотиваційних аспектів українського волонтерства і його унікальності порівняно з іншими формами волонтерської діяльності за кордоном.

2. Розглядаючи особливості функціонування волонтерського руху під час російсько-української війни, було з'ясовано, що діяльність волонтерського руху в Україні характеризується більш хаотичним підходом, аніж інституційним. Однак великі волонтерські платформи еволюціонували в напрямку фандрайзингу, що розглядається як професійна діяльність з метою мобілізації фінансових та інших ресурсів для реалізації соціально значущих і науково-дослідних неприбуткових проєктів. Волонтерська діяльність в Україні дозволяє не лише підтримувати військових в справах військового забезпечення, але й надавати допомогу в медичній та психологічній сферах. Таким чином, роль та вплив волонтерського руху у російсько-українській війні є досить важливим, оскільки волонтери виступають як партнери держави та контролюючі інституції. Вони виконують функції експертів, посередників, розповсюджувачів інформації, а також активних учасників громади. Це свідчить про те, що волонтерство виходить за межі соціального надавача послуг. Сьогодні функції волонтерських організацій у партнерстві з державою можна визначити наступним чином: експертна роль, посередницька та інформаційна роль, орієнтація в бюрократичних процесах, надання безпосередньої волонтерської допомоги та участь у розробці та впровадженні державних програм.

3. Війна в Україні ставить перед волонтерським рухом низку серйозних викликів і ризиків, які можуть суттєво вплинути на його ефективність та безпеку учасників. Ось деякі з основних ризиків для діяльності волонтерського руху під час війни:

- Фізична безпека: Один з найбільших ризиків для волонтерів — це безпосередня загроза фізичній безпеці, особливо коли вони працюють у зонах активних бойових дій або на територіях, що перебувають під обстрілом.

- Психологічний тиск: Постійна робота в екстремальних умовах, безпосереднє спілкування з потерпілими та свідчення жахливих подій можуть призвести до емоційного вигорання, стресових розладів та інших психологічних проблем.

- Логістичні труднощі: Війна може серйозно ускладнити доступ до необхідних ресурсів, таких як медикаменти, їжа, одяг, а також ускладнити доставку допомоги до потребуючих.

- Юридичні ризики: Волонтери можуть стикатися з юридичними викликами, включаючи порушення законодавства, проблеми з перетином кордонів або невизначеність щодо юридичного статусу волонтерських організацій.

- Фінансові виклики: Забезпечення стабільного фінансування є великим викликом, оскільки воєнний стан може обмежити доступ до звичайних джерел фінансування і збільшити конкуренцію за обмежені ресурси.

- Маніпуляції та інформаційні війни: Волонтерські організації можуть стати об'єктами дезінформації, фальсифікацій або інших маніпуляцій, що може підірвати їхню репутацію та ефективність.

- Відсутність координації: Недостатня координація між волонтерськими організаціями та офіційними установами може призвести до дублювання зусиль, неефективного розподілу ресурсів або прогалин у наданні допомоги.

Ці ризики вимагають від волонтерських організацій та їх партнерів ретельного планування, належного управління ризиками та гнучкості у прийнятті рішень, щоб максимально знизити їх вплив та продовжувати надавати життєво важливу допомогу у складних умовах війни.

4. Волонтерство в Україні відіграє ключову роль у забезпеченні соціальної безпеки, особливо в умовах війни, економічних викликів та соціальних потрясінь. Дослідження волонтерства як провідного явища в процесі соціальної безпеки дозволяє висвітлити його внесок у стабілізацію суспільства та надання необхідної допомоги найбільш вразливим верствам населення. В процесі дослідження автором зроблено наступні висновки:

- Мобілізація ресурсів: Волонтери здатні швидко мобілізувати ресурси та надавати ефективну допомогу у відповідь на соціальні та природні кризи. Це охоплює як збір та розподіл гуманітарної допомоги, так і організацію медичної допомоги та реконструкцію.

- Сприяння соціальній інтеграції: Волонтерська діяльність сприяє інтеграції різних соціальних груп, включаючи внутрішньо переміщених осіб, біженців та інші вразливі категорії, що сприяє їх соціальній адаптації та відновленню.

- Підтримка демократичних цінностей: Волонтерство сприяє розвитку громадянського суспільства, підтримує демократичні цінності та залучення громадян до активної участі у соціальному житті.

- Психологічна підтримка та відновлення: Волонтери часто надають емоційну та психологічну підтримку особам, які пережили травми або втрати, що є важливим аспектом їхньої соціальної ролі.

- Економічний вплив: Волонтерство може також мати значний економічний вплив, оскільки воно допомагає знизити витрати на соціальні послуги, надаючи важливі послуги безплатно або за зниженими цінами.

- Забезпечення гнучкості у відповідях на кризи: Волонтери здатні адаптуватися до змінних умов та потреб, швидко реагувати на нові виклики, що робить волонтерську діяльність незамінною у кризовому менеджменті.

- Створення мережі взаємодопомоги: Волонтерство сприяє формуванню міцних мереж взаємодопомоги між громадянами, що підвищує загальну стійкість суспільства до зовнішніх шоків.

Ці висновки підкреслюють значення волонтерства як критичного елемента соціальної безпеки в Україні, особливо в умовах непередбачуваних криз та викликів. Волонтерська діяльність не тільки забезпечує невідкладну допомогу, але й сприяє довготривалому соціальному відновленню та стабілізації.

5. Емоційне вигорання серед волонтерів може стати значною проблемою, особливо коли вони працюють в екстремальних умовах, таких як війна, стихійні лиха або довготривалі соціальні проєкти. Профілактика емоційного вигорання є важливою частиною підтримки волонтерських ініціатив. В результаті проведеного дослідження можемо надати рекомендацій щодо запобігання емоційному вигоранню серед волонтерів:

- Регулярна підтримка та навчання: Забезпечення постійних тренінгів і семінарів з тем, що стосуються стрес-менеджменту, технік релаксації та кризового консультування.

- Наголос на важливості самопіклування: Важливо нагадувати волонтерам про необхідність дбати про власне здоров'я та благополуччя. Це може включати збалансоване харчування, достатній сон, фізичні вправи та хобі, які допомагають релаксувати.

- Моніторинг навантаження: Організації повинні уважно стежити за робочим навантаженням своїх волонтерів, щоб уникнути їх перевантаження. Важливо забезпечити можливість достатнього відпочинку між змінами.

- Психологічна підтримка: Надання доступу до кваліфікованих психологів або терапевтів, які можуть допомогти волонтерам обробляти їхні переживання та емоції.

- Залучення до прийняття рішень: Включення волонтерів у процеси планування та прийняття рішень може зменшити їх відчуття безсилля та збільшити відчуття контролю та власної значущості.

- Баланс між роботою і особистим життям: Організації мають заохочувати волонтерів до збереження здорового балансу між їх волонтерською діяльністю та особистим життям.

- Взаємопідтримка: Створення мережі взаємопідтримки серед волонтерів, де вони можуть ділитися досвідом та отримувати емоційну підтримку один від одного.

- Визнання та подяка: Регулярне визнання зусиль волонтерів може підвищити їх мотивацію та моральний дух. Важливо підкреслювати внесок кожного волонтера у спільну справу.

Імплементация цих рекомендацій може допомогти знизити ризик емоційного вигорання серед волонтерів та забезпечити їх довгострокову участь та ефективність у волонтерських програмах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

Законодавчі та нормативно-правові документи України

1. Деякі питання виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, бойових дій та збройного конфлікту: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 604. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604-2015-п>
2. Загальна декларація волонтерів. URL: <http://www.volunteer.kiev.ua/pages/70-zagalna-deklaracya-volonteriv>
3. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Конвенція про права дитини. ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
5. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Концепція Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 23.12.2020 № 1669-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-2020-%D1%80#Text>
7. Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1895-2003-%D0%BF#Text>
8. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>

9. Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності: Закон України від 05.03.2015 № 246-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-19#Text>
10. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/3236-17>.
11. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
12. Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 р. № 556. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/556-2015-п>
13. Про об'єднання громадян: Закон України від 16.06.1992 № 2460-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2460-12#Text>
14. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
15. Про соціальні послуги: Закон України від 19.06.2003 № 966-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15#Text>
16. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 № 2558-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>
17. Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 № 225-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225-2003-%D1%80#Text>
18. Resolution adopted by the General Assembly 56/38. Recommendations on support for volunteering. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/453860>.

Література

19. Аналіз українського волонтерства на основі методології нових соціальних рухів. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/analiz-ukrayinskoho-volonterstva-na-osnovi-metodolohiyi-novykh-sotsialnykh>
20. *Аніщенко А. П.* Волонтерство у паліативній допомозі як засіб соціалізації молоді // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2012. № 22(6). С. 211–216. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_22\(6\)__31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_22(6)__31).
21. *Баковецька О.* Волонтерський рух в Україні на сучасному етапі розвитку // Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. 2020. Чис. 23. С. 36-41.
22. *Беспалова К. О.* Мотиваційні аспекти волонтерства: досвід західних країн // Вісник Національного технічного університету України «КПІ». Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2012. № 3. С. 67–71.
23. *Болотова В. О., Ляшенко Н. О., Байдак Т. М.* Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності // Грані. 2018. Т. 21. № 9. С. 47–57
24. *Вайнола Р. Х., Капська А. Й., Комарова Н. М. та ін.* Волонтерський рух в Україні: Тенденції розвитку. Київ: Академпрес, 1999. 112 с.
25. *Ванюшина О.* Волонтерський рух в Україні: еволюція, сучасний стан та статус // Вісник Національного університету оборони України. 2015. 1 (44). С.275-281.
26. *Ващенко І. В., Трубнікова О. А.* Волонтерство як соціально-психологічна умова реалізації проектів розвитку локальної спільноти // Вісник Національного університету оборони України. 2011. Вип. 5. С. 99–105. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2011_5_21.
27. *Волковницька Т. М.* Волонтерська діяльність як метод підготовки фахівців соціальної сфери // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. 2012. № 1. С. 143–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prcr_2012_1_23.

28. Волонтерство: порадник для організатора волонтерського руху / О. В. Безпалько, Н. В. Заверико, І. Д. Зверева та ін.; уклад. Т. Л. Лях. Київ: ВГЦ «Волонтер», 2001. 176 с.
29. *Глагольєва В.* Етапи розвитку волонтерського руху в Україні та їх вплив на громаду // *Радіоелектроніка та молодь у XXI столітті : матеріали 25-го Міжнар. молодіжн. форуму, 20-22 квітня 2021 р.* Харків : ХНУРЕ, 2021. Т. 11. С. 34–35.
30. *Говоруха Н.* Волонтерство як платформа соціальних перетворень // *Педагогічний процес: теорія і практика.* 2019. Вип. 3-4. С. 24-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pptp_2019_3-4_5
31. *Головко О.* Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект // *Право і безпека.* 2023. № 2 (89). С. С. 9–18. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.01>.
32. *Горєлов Д., Корнієвський О.* Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. К.: НІСД, 2015. 36 с.
33. *Горінов П., Драпушко Р.* Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
34. *Грига І., Брижовата О., Дума Л., Лисенко О.* Досвід волонтерської роботи та напрями її вдосконалення // *Соціальна робота в Україні : перші кроки / Ред. В. Полтавець.* Київ: КМ «Academia», 2000. С. 145–172.
35. *Грищенко Н. І.* Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства // *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2018. Вип. 2(38). С. 73-78.
36. *Дворянин П.* Висвітлення волонтерської діяльності в засобах масової інформації України (2014–2023 рр.) // *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2023. Вип. 65. том 2. С. 18-23.
37. *Жорняк А., Подпльота С.* Сутність та особливості функціонування системи Волонтерського руху у Німеччині // *Публічне управління та*

- митне адміністрування. 2022. Спецвипуск. С. 51-56. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2022/spec/8.pdf>
38. *Карий О., Панас Я.* Передумови залучення волонтерів для забезпечення соціально-економічного розвитку громад // Маркетинг і менеджмент інновацій. 2016. №2. С. 156-169.
39. *Кормич Л. І., Багацький В. В.* Історія України: підручник. Київ, 2006. 412 с.
40. *Костишин Е.* Роль волонтерського фандрайзингу у протистоянні широкомасштабній збройній агресії Російської Федерації // Українське військо: сучасність та історична ретроспектива : Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції 23 листопада 2022 р. К. : НУОУ, 2023. 270 с.
41. *Купрієнко С. А.* Словник соціології (літери А–Я) [Електронний ресурс]. URL : <http://kuprienko.info/kupriyenko-s-aslovník-sotsiologiyi-literi-a-ya/7/>.
42. *Лунитчук, О.* Тенденції розвитку волонтерського руху в Україні // Scientific Collection «InterConf». 2022. (118), 180–188. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/1030>
43. *Лопатченко І.* Аспекти публічного управління розвитком волонтерського руху в Україні // Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія «Державне управління»). 2022. № 1 (16). С.152-161.
44. *Манелюк Ю., Луценко В., Савчук Н.* Волонтерський рух України в умовах військової агресії // Науковий журнал «ПОЛІТИКУС». 2022. Вип. 6. С. 29–33
45. *Матійчик А. В.* Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства // Грані. 2016. № 8. С. 100-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2016_8_15.
46. Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посібник / За заг. ред. Т. Лях. Київ: Версо-04, 2012. 288 с.

47. *Олешко Н., Тюніна А.* Волонтерська діяльність як прояв спротиву українського народу у російсько-українській війні 2022 року. // Scientific Collection «InterConf+». (28(137), 231–236. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.12.2022.024>
48. *Панькова О., Касперович О.* Український волонтерський рух в умовах збройної російської агресії в контексті національних та глобальних викликів і можливостей післявоєнного відновлення країни. // Журнал європейської економіки. 2022. вип. 21, вип. 3, С. 277-294, <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1605>.
49. *Паславська О.* Становлення та розвиток волонтерського руху в Україні (історико-правове дослідження) // Актуальні проблеми правознавства. 2016. Випуск 4 (8). С. 22-28.
50. *Писаренко Л. М., Плукчи Л. В., Федорова І. В.* Волонтерство: виклики сьогодення: за матеріалами друкованих ЗМІ // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32, Ч. 3. С. 156–161.
51. *Поліщук Ю.* Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань як фактор морального розвитку особистості // Наукові записки. Серія: Педагогіка. 2003. № 3. С. 18–25.
52. *Руденко В.* Волонтерство як провідне явище в процесі забезпечення соціальної безпеки України: еволюція, значення, сучасний стан та проблематика. // Економіка та суспільство. 2023. (52). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-32>
53. *Симон Ю.* Теоретико-методологічні засади соціального управління. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/fpu/lections/lecture3.html>
54. *Сірко В.* Волонтерство під час війни в Україні: права та гарантії // Південноукраїнський правничий часопис. 2023. № 2. С. 124-129.
55. *Ткачук Т. С.* Ціннісно-гуманістичний потенціал волонтерства // Наука і освіта. 2011. № 2. С. 52–55.

56. *Толмачова І. А.* Сучасний етап наукового осмислення поняття «благодійництво» // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2008. № 1. С. 109–113.
57. *Томчук О. А.* Вагомий внесок волонтерів у висвітленні історії сучасної російсько-української війни // Військово-науковий вісник. 2018. Вип. 30. С. 248–252.
58. *Томчук О.* Історичні аспекти виникнення волонтерського руху на допомогу Збройним Силам України у 2014 р. // Військово-науковий вісник. 2017. №28. С. 207-215.
59. *Харченко С. Я.* Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні : наук.-навч.-метод. посіб. Луганськ, 2008. 319 с.
60. *Шайгородський Ю.* Волонтерська діяльність як форма суспільної мобілізації у відсічі російській агресії // Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки. 2023. № 8. С. 78.
61. *Яновська О.* Інституалізація волонтерського руху в Україні: безпековий вимір // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2017. №1/2. С. 80-83.

Дисертації, автореферати

62. *Кузьменко О. А.* Соціальне становлення особистості в умовах відкритої соціально-педагогічної системи. Автореф. дис. ... канд. пед. наук за спец.: 13.00.01 – теорія та історія педагогіки / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 1998. 24 с.
63. *Стасюк Ю. М.* Українські добровольчі формування: створення та функціонування (2014–2015 рр.). Автореф. дис. ... канд. іст. наук за спец.: 07.00.01 – історія України / Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2018. 26 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

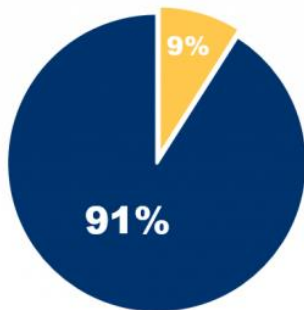
Кількість волонтерів за віком

Основні причини емоційного вигорання

Наявність симптому вигорання у волонтерів після двох діяльностей:

Причини професійного вигорання

■ Так
■ Ні

